

Omawianie zagadnienia antysemityzmu: cele i sposoby

Przewodnik dla nauczycieli

Grudzień 2007 r.

Spis treści

1.	Wprowadzenie	3
2.	Omawianie zagadnienia antysemityzmu w szkołach	5
3.	Podejście dydaktyczne	6
3.1.	Ogólne cele i wyniki nauczania	6
3.2.	Zasady i strategie metodologiczne	8
3.3.	Dobre praktyki	11
3.4.	Tożsamość a kontekst odniesienia.....	12
4.	Formy antysemityzmu: wskazówki dla nauczycieli	14
4.1.	Antysemickie stereotypy	14
4.2.	Teorie spisku	16
4.3.	Antysemityzm a antysemityzm	17
4.4.	Konflikt na Bliskim Wschodzie a antysemityzm	20
4.5.	Antysemityzm a Holokaust	22
4.6.	Negacja Holokaustu	25
4.7.	Antysemickie symbole	26
	Załącznik 1. Robocza definicja antysemityzmu	29
	Załącznik 2. Polecane strony internetowe	31

1. Wprowadzenie

Niniejszy przewodnik zawiera wskazówki dla nauczycieli i innych pedagogów, którzy odczuwają potrzebę omawiania kwestii dotyczących współczesnego antysemityzmu. Mając na uwadze fakt, że kontekst odniesienia w przypadku każdego kraju, a nawet poszczególnych klas może być inny, niniejszy dokument daje nauczycielom ogólny pogląd na powszechne przejawy współczesnego antysemityzmu i przedstawia kilka kluczowych zasad i strategii dydaktycznych, które mogą oni wykorzystać omawiając ten złożony i stanowiący wyzwanie temat. W załącznikach zawarte zostały przydatne informacje bibliograficzne.

W niniejszym dokumencie stosuje się roboczą definicję antysemityzmu opracowaną przez Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE (*ang. the OSCE's Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR)*) we współpracy z Agencją Unii Europejskiej ds. Praw Podstawowych (*ang. European Union Agency for Fundamental Rights*) (dawniej zwaną Europejskim Centrum Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii (*ang. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia*)) oraz organizacjami żydowskimi i wybitnymi naukowcami. Zgodnie z tą definicją antysemityzm to „określony sposób postrzegania Żydów, który może wyrażać się jako nienawiść wobec Żydów”. Przejawy antysemityzmu „mogą być również skierowane przeciwko państwu Izrael, rozumianemu jako zbiorowość żydowska. Antysemityzm często zarzuca Żydom spiskowanie z zamiarem wyrządzenia szkody ludzkości i często jest wykorzystywany w celu obwiniania Żydów za to „że źle się dzieje”. Antysemityzm wyraża się w mowie, na piśmie, w formach wizualnych i w działaniach i wykorzystuje groźne stereotypy i negatywne cechy charakteru” (patrz: Załącznik 1).

Chociaż po Holokauście antysemityzm został zdecydowanie zakwestionowany, w dalszym ciągu istnieje on w sposób niejawną. Dla niektórych osób antysemityzm jest ideologią, sposobem interpretacji świata. W ostatnich dekadach pojawiły się nowe formy antysemityzmu, z których część, tak jak np. negacja Holokaustu lub wtórny antysemityzm, bezpośrednio odnoszą się do *Shoah*.

Od końca lat 90-tych odnotowano wiele brutalnych przypadków antysemityzmu. Celem ataków w całej Europie i Ameryce Północnej byli Żydzi i nie-Żydzi, ich mienie oraz żydowskie instytucje wspólnotowe takie jak synagogi. W ostatnim czasie antysemityzm doszedł do głosu również w środowisku szkolnym.

Według raportu rocznego ODIHR za 2006 r. na temat przestępstw na tle nienawiści w państwach członkowskich OBWE, w wielu krajach wzrosła ilość ataków na żydowskie szkoły i coraz więcej żydowskich uczniów jest atakowanych, nękanych i ranionych w drodze do i ze szkoły lub w sali lekcyjnej, również przez swoich kolegów z klasy. Pedagodzy informują, że słowo „Żyd” stało się popularnym przekleństwem wśród młodzieży. Zamiast ograniczać się do kręgów ekstremistycznych, antysemityzm coraz bardziej staje się nurtem

powszechnym. W tym kontekście konflikt na Bliskim Wschodzie często jest wykorzystywany jako uzasadnienie dla wyrażania antysemityzmu w samym centrum społeczeństwa.

Międzynarodowa społeczność, rządy państw, społeczeństwa obywatelskie i jednostki zareagowały na ten trend w szczególności podejmując inicjatywy o charakterze edukacyjnym i mające na celu podniesienie świadomości w tej kwestii. Celem niniejszego przewodnika jest przekazanie nauczycielom i innym pedagogom wskazówek i zaleceń dotyczących rozpoznawania, zapobiegania i/lub reagowania na przejawy antysemityzmu. Tym samym przewodnik ten ma za zadanie służyć pomocą nauczycielom, którzy są przekonani, że należy poszerzać wiedzę uczniów na temat antysemityzmu poprzez uświadamianie im historycznych i współczesnych cech tego zjawiska w Europie.

Zobowiązania i działania OBWE na rzecz zwalczania antysemityzmu

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) jest największą na świecie regionalną organizacją zajmującą się bezpieczeństwem, skupiającą 56 państw, które swoim zasięgiem geograficznym obejmują obszar od Vancouver do Władystoku. Koncentrując się na kwestiach polityczno-wojskowych oraz gospodarczych i ekologicznych, jak również na prawach człowieka i demokracji (tzw. ludzki wymiar bezpieczeństwa), OBWE stosuje trojakié podejście do kwestii bezpieczeństwa. Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (*ang. ODIHR*) OBWE ma siedzibę w Warszawie, w Polsce, i wspiera państwa członkowskie OBWE w realizowaniu zobowiązań dotyczących wymiaru ludzkiego działalności OBWE. Zobowiązania te mają na celu zapewnienie pełnego poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności. Państwa członkowskie zobowiązały się przestrzegać rządów prawa; promować zasady demokracji poprzez budowanie, umacnianie i ochronę instytucji demokratycznych, a także propagować tolerancję w całym regionie działania OBWE. W obszarze tolerancji i niedyskryminacji ODIHR koncentruje się na przestępstwach na tle nienawiści, rasizmie i ksenofobii, antysemityzmie, nietolerancji i dyskryminacji muzułmanów, a także wolności wyznania lub przekonań.

Od roku 2000, 56 państw członkowskich OBWE reaguje na wzrost antysemityzmu poprzez różnego rodzaju deklaracje uznając, że antysemityzm przyjął nowe formy i sposoby wyrażania, a także potwierdzając, że stanowi on zagrożenie dla demokracji, wartości cywilizacji i bezpieczeństwa w regionie działania OBWE. W Deklaracji Berlińskiej z 2004 roku państwa członkowskie OBWE zobowiązały się do „propagowania, w razie potrzeby, programów edukacyjnych mających na celu zwalczanie antysemityzmu oraz do pielęgnowania pamięci i, w razie potrzeby, nauczania o tragedii Holokaustu, a także podkreślania znaczenia poszanowania wszystkich grup etnicznych i wyznaniowych”.

Mając na celu wsparcie państw członkowskich OBWE, ODIHR opracowało ogólny zarys i przeprowadziło analizę nauczania o Holokauście i antysemityzmie dokonując tym samym oceny obecnych działań edukacyjnych w regionie.¹ W wyniku Konferencji OBWE na temat antysemityzmu i innych form nietolerancji, która odbyła się w Kordobie, w Hiszpanii, w czerwcu 2005 r., eksperci reprezentujący 12 państw członkowskich tej organizacji zebrali się w Instytucie Yad Vashem w Jerozolimie w celu opracowania wersji roboczej wytycznych zatytułowanych „Przygotowanie obchodów dnia pamięci o Holokauście: wskazówki dla nauczycieli”², które obecnie dostępne są w 13 językach. Pomysł stworzenia niniejszego przewodnika dla nauczycieli także zrodził się na tym spotkaniu, które wspierała Asper Foundation z Winnipeg w Kanadzie. Ponadto, ODIHR i Dom Anny Frank wspólnie z krajowymi ekspertami opracowały materiały dydaktyczne na temat antysemityzmu na razie dla siedmiu państw członkowskich OBWE,³ a wkrótce przygotowują je również dla pozostałych członków organizacji. Być może nauczyciele korzystający z tych materiałów będą chcieli skorzystać także z niniejszego przewodnika w celu uzyskania dalszych informacji.

Działania Yad Vashem na rzecz zwalczania antysemityzmu

Yad Vashem - Instytut Pamięci Ofiar i Bohaterów Holokaustu - powstał w roku 1953 na mocy ustawy izraelskiego parlamentu. Nazwa Yad Vashem pochodzi z Księgi Izajasza, Rozdział 56, wers 5: „dam miejsce w moim domu i w moich murach oraz imię lepsze od synów i córek, dam im imię wieczyste [„yad vashem”] i niezniszczalne” [przyp. tłum.: tłumaczenie za Biblią Tysiąclecia, Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Wydawnictwo Pallottinum w Poznaniu, 2003 r.]

Od samego początku Yad Vashem powierzono zadanie dokumentowania historii narodu żydowskiego w czasie Holokaustu, zachowania pamięci o losach każdej z sześciu milionów ofiar oraz przekazywania pamięci o Holokauście przyszłym pokoleniom dzięki wykorzystaniu jego archiwów, biblioteki, szkoły, muzeów, instytutu badawczego oraz poprzez przyznawanie tytułu Prawy wśród Narodów Świata tym, którzy ryzykowali swoje życie dla ratowania Żydów w czasie Holokaustu.

¹ “Education on the Holocaust and on Anti-Semitism: An Overview and Analysis of Educational Approaches” („Nauczanie o Holokauście i antysemityzmie: ogólny zarys i analiza podejść dydaktycznych”) (Warszawa: OBWE/ODIHR, 2006 r.), <http://www.osce.org/odihr/item_11_18712.html>.

² “Preparing Holocaust Memorial Days: Suggestions for Educators” („Przygotowanie obchodów dnia pamięci o Holokauście: wskazówki dla nauczycieli”), OBWE/ODIHR i Yad Vashem, styczeń 2006 r., <<http://www.osce.org/odihr/20104.html>>.

³ Materiały dydaktyczne można znaleźć na stronie <http://www.osce.org/odihr/item_11_23875.html>.

Yad Vashem kładzie duży nacisk na nauczanie o Holokauście młodych pokoleń. Bardziej niż kiedykolwiek dotąd, dzisiejsza młodzież wyraża żywe zainteresowanie swoją własną przeszłością i tożsamością. Yad Vashem zachęca do dialogu między przeszłością, teraźniejszością i przyszłością stawiając sobie za cel zainspirowanie odwiedzających go osób do pracy na rzecz lepszej przyszłości dla całej ludzkości.

Yad Vashem organizuje konferencje naukowe na temat przejawów antysemityzmu na przestrzeni dziejów, jak również kładzie nacisk na współczesne formy antysemityzmu w trakcie organizowanych co roku seminariów szkoleniowych dla nauczycieli. Ponadto, liczne zasoby dydaktyczne i plany lekcji koncentrujące się na antysemityzmie i Holokauście dostępne są na stronie internetowej Instytutu www.yadvashem.org.

2. Omawianie zagadnienia antysemityzmu w szkołach

Kwestie związane z antysemityzmem mogą być poruszane w szkołach spontanicznie i mogą być wywołane konkretnym przejawem antysemityzmu w klasie, szkole lub szerszej społeczności. Z kolei reakcja na tę sytuację może mieć formę środka zaradczego lub stanowić część programu nauczania. W każdym przypadku reagowanie na antysemityzm jest zadaniem obejmującym wiele dziedzin, jako że temat ten sam w sobie można poruszyć w ramach wielu przedmiotów, takich jak: edukacja obywatelska, literatura, sztuka, historia, itd. Nauczyciele mogą zdecydować się poświęcić temu zagadnieniu cały cykl zajęć lub - jeżeli czas i ograniczenia programowe nie pozwalają na więcej - tylko jedną, specjalnie poświęconą temu tematowi lekcję. Niezależnie od sytuacji, istotne jest ostrożne podejście do tej kwestii.

Metody pedagogiczne powinny obejmować zarówno potrzebę nauczania o Holokauście jak i pozyskania narzędzi dydaktycznych w celu podniesienia świadomości w zakresie antysemityzmu. Nauczanie o Holokauście zajmuje stałe miejsce w programach szkolnych w wielu krajach, a tym samym daje wyraz zobowiązaniu do pielęgnowania pamięci i propagowania nauczania o tej tragedii, która stała się częścią zbiorowej pamięci Europy w szczególności i całej ludzkości ogółem. Nauczanie o Holokauście uwrażliwia uczniów na punkt widzenia ofiar antysemityzmu; zwraca szczególną uwagę na pytania dotyczące indywidualnej odpowiedzialności i nadużywania władzy; konfrontuje uczniów z ewentualnymi skutkami antysemityzmu, jak również zachęca ich do wyrażania swojego zdania, opowiedzenia się po stronie demokracji i przewycięzania obojętności w sytuacji, kiedy dyskryminowani są Żydzi i przedstawiciele innych nacji.⁴

⁴ Patrz: dział *“For Teachers & Scholars: Guidelines for Teaching”* („Dla nauczycieli i uczniów: wskazówki w zakresie nauczania”) na stronie organizacji na rzecz pamięci o ofiarach Holokaustu - *Task Force for International Cooperation on*

Niemniej jednak, nauczanie o Holokauście nie może, i prawdopodobnie nie taki jest jego cel, zagwarantować ochrony przed antysemityzmem. Antysemityzm i wiedza na temat Holokaustu nie wykluczają się wzajemnie, ale mogą występować równolegle. Współczesny antysemityzm często rozwija się wokół kwestii, które są powiązane z wydarzeniami jakie miały miejsce po roku 1945, takimi jak nieustający konflikt na Bliskim Wschodzie lub z debatami na temat Holokaustu, tj. kwestiami, które z definicji nie mogą być poruszane w ramach nauczania o Holokauście i które wymagają innego ukierunkowania. Biorąc pod uwagę fakt, że niektórzy nauczyciele rzekomo unikają nauczania o Holokauście z obawy przed zetknięciem się z antysemickimi uprzedzeniami i negacją Holokaustu przez ich uczniów, działania na rzecz podniesienia świadomości i dyskusje na temat antysemityzmu można w niektórych przypadkach uznać nawet za pomocne w celu skutecznego prowadzenia nauczania o Holokauście. Holokaust i antysemityzm są tematami, które mogą i powinny łączyć się ze sobą, ale nauczanie jednego z nich nie może zastąpić nauczania drugiego.

Chociaż antysemityzm może również służyć w klasie jako przykład rasizmu i dyskryminacji, uczniom może wydać się interesujące i ważne uświadomienie sobie, że antysemityzm często współlistnieje ze społeczną integracją Żydów we wszystkich warstwach społeczeństwa w Europie i Ameryce Północnej, tj. nie przejawia się jako dyskryminacja w klasycznym znaczeniu tego słowa. Ponadto, elementy rasistowskich ideologii to tylko jeden z wymiarów antysemityzmu. Na przestrzeni dziejów, nienawiść wobec Żydów przejawiała się w najbardziej wyraźny sposób jako rasistowskie uprzedzenia i polityka, ale również była wykorzystywana jako środek do tworzenia antagonizmów wyznaniowych, jako tradycja kulturowa oraz jako uraza natury politycznej wobec narodu żydowskiego, którego odzwierciedleniem jest państwo Izrael. Nauczanie o antysemityzmie w kontekście nauczania międzykulturowego nie zawsze może ukazać specyficzny charakter antysemityzmu jako zjawiska, które nie wymaga obecności Żydów - stąd też wzięło się pojęcie „antysemityzm bez Żydów”.

Ponadto, zjawisko współczesnego antysemityzmu można omawiać w powiązaniu z zagadnieniem praw człowieka. I chociaż może ono stanowić skuteczne narzędzie wspierające tworzenie ram normatywnych w zakresie poszanowania, zrozumienia i równości, uczniowie mogą również chcieć zrozumieć specyficzny historyczny kontekst i wydarzenia, a także procesy społeczne i kulturowe związane z antysemityzmem.

Oczywiście, różne struktury i tematy mogą stanowić dobry punkt wyjścia dla podnoszenia świadomości w zakresie antysemityzmu. Bardzo ważne jest, aby mieć na uwadze, że antysemityzm jest kwestią złożoną i posiadającą wiele wymiarów i dlatego konieczne może się okazać opracowanie szerokiego wachlarza podejść dydaktycznych.

Holocaust Education, Remembrance, and Research,

<<http://www.holocausttaskforce.org/teachers/index.php?content=guidelines/menu.php>>

3. Podejście dydaktyczne

Celem niniejszego przewodnika jest wsparcie nauczycieli na dwa sposoby:

- poprzez opisanie wyników nauczania jakie może dać podjęcie zagadnienia antysemityzmu w klasie;
- poprzez przekazanie wskazówek i podstawowych informacji na temat tego w jaki sposób rozpoznać i reagować na posługiwanie się specyficznymi, antysemickimi stereotypami i/lub wykorzystywanie innych sposobów wyrażania antysemityzmu.

3.1. Ogólne cele i wyniki nauczania

Nie należy z góry zakładać, że uczniowie są świadomi istnienia antysemityzmu. Niemniej jednak, mają oni prawo dowiedzieć i uczyć się o nim. Podczas gdy niektórzy uczniowie być może mieli już do czynienia z tym problemem w taki czy inny sposób i mają podstawowe pojęcie o tym, czym charakteryzuje się antysemityzm, inni uczniowie mogą być przekonani, że antysemityzm przestał istnieć wraz z końcem Holokaustu. W niektórych przypadkach nauczyciele mogą stanąć w obliczu trudnego zadania uświadomienia swoim uczniom czym jest współczesny antysemityzm i w jaki sposób przejawia się, a także tego, że jest to problem ogólnoswiatowy. Nauczanie o antysemityzmie może przede wszystkim mieć na celu uświadomienie istnienia tej kwestii.

Kolejnym celem może być aktywne zapobieganie i reagowanie na przypadki antysemityzmu. Oprócz przekazywania wiedzy na temat historii i kultury Żydów oraz historii antysemityzmu, być może nauczyciele będą chcieli stworzyć swoim uczniom możliwość przyjęcia pewnych wartości i postaw, a także nabycia umiejętności pozwalających im na krytyczne angażowanie się i aktywne odrzucanie antysemickich poglądów i innych form uprzedzeń.

Na tym tle, nauczanie o antysemityzmie powinno umożliwić uczniom:

- rozpoznawanie i odrzucanie antysemickich stereotypów i antysemickiego sposobu myślenia zakorzenionego w języku, mediach, społeczeństwie i kulturze, a także w ideologiach ekstremistycznych; na skutek tego, uczniowie prawdopodobnie nie będą popierać antysemickich poglądów, jeśli się z nimi spotkają ;
- nauczenie się postrzegania punktu widzenia innych osób jako odmiennego, ale równorzędnego; uczniowie tym samym są motywowani do budowania swojej tożsamości raczej w oparciu o elementy pozytywne niż określania siebie za pomocą i przez pryzmat negatywnego, antysemickiego stereotypu;
- osiągnięcie wspólnego porozumienia co do tego, że każdą osobę należy traktować na równi z innymi i indywidualnie, co przyczyni się do ogólnego poziomu tolerancji i doceniania różnorodności w danym środowisku szkolnym.

Czasami przejawy antysemityzmu w szkołach stwarzają okazję do poruszenia tego zagadnienia w klasie. W takich przypadkach, *reagowanie* na wyrazy antysemityzmu poprzez zastosowanie podejścia refleksyjnego może zagwarantować, że:

- uczniowie mają możliwość aktywnego zaangażowania się w problem społeczny zamiast pozostawać milczącymi, obojętnymi lub biernymi; postępując w ten sposób mogą oni rozwinąć w sobie ważne umiejętności obywatelskie;
- nauczyciele i uczniowie mają możliwość poznania swoich osobistych uprzedzeń i zmiany poglądów poprzez proces nauczania;
- nauczyciele mają możliwość poznania bardziej rozległych problemów, które często leżą u podstaw antysemityzmu wśród młodzieży.

Ponadto, niektóre z celów jakie przyświecają poruszaniu kwestii antysemityzmu w szkole mogą obejmować umożliwienie zarówno uczniom jak i nauczycielom:

- uznania judaizmu za jedną z wielu religii, a Izraela za demokratyczne państwo oraz uświadomienia sobie roli jaką Żydzi odegrali w historii oraz ich wkładu w europejską i inne kultury;
- zaakceptowania różnorodności ludzi i uznania współistnienia różnorodności i równości, tj. wspólnego człowieczeństwa. Propagowanie praw człowieka i równości może pomóc uczniom poznać i uszanować różnice między ludźmi;
- uświadomienia sobie, że antysemityzm jest problemem większości społeczeństwa, a nie tylko samej mniejszości i zdania sobie sprawy z negatywnego wpływu antysemityzmu na nasze społeczeństwa i na nas samych;
- zachęcenia uczniów do kwestionowania uproszczonych sposobów interpretacji świata, takich jak przedstawianie spraw albo jako całkowicie dobrych albo całkowicie złych, poprzez rozwijanie krytycznych sposobów myślenia;
- uzyskania wglądu w mechanizm działania uprzedzeń, znajdowania kozła ofiarnego, teorii spisku i społecznego wykluczenia;
- rozwoju umiejętności identyfikowania się z sytuacją mniejszości, która spotyka się z dyskryminacją i wobec której żywi się urazę;
- nauczania jak przeciwstawiać się uprzedzeniom o charakterze dyskryminacyjnym i obraźliwym oraz promowania osobistej odpowiedzialności jako obywateli w demokratycznych i pluralistycznych społeczeństwach.

3.2 Zasady i strategie metodologiczne

Osiągnięcie tych celów wiąże się z koniecznością stawienia czoła kilku wyzwaniom. Po pierwsze, nauczyciele i inni pedagodzy często są zobowiązani do potępiania antysemickich poglądów, posługiwania się antysemickimi stereotypami i wykorzystywania wszelkich innych sposobów wyrażania nietolerancji i dyskryminacji. Jednocześnie chcą oni poważnie traktować swoich uczniów mających lub głoszących takie poglądy. Innymi słowy, nauczyciele starają się przeciwstawić wspomnianym poglądom, ale jednocześnie dotrzeć do swoich uczniów. Kolejne możliwe wyzwanie wynika z chęci promowania praw człowieka, takich jak wolność wyznania i wolność słowa przy jednoczesnym przeciwstawianiu się nadużywaniu tej wolności dla celów rasistowskich lub antysemickich. Ponadto, być może nauczyciele będą chcieli zapoznać swoich uczniów z pełnym obrazem historii antysemityzmu, antyżydowskich stereotypów i konieczności sprzeciwiania się tej głęboko zakorzenionej nienawiści, a jednocześnie zapewne będą starali się, aby nauczanie to nie było dogmatyczne, tylko interaktywne, interesujące i zajmujące. W tym przypadku istotne jest, aby uczniowie byli świadomi pełnego obrazu zagadnienia (długiej historii antysemityzmu, złożoności problemu i różnorodności przejawów antysemityzmu), ale nie mieli wrażenia, że ono ich przytłacza.

Poniższe wskazówki są przeznaczone dla nauczycieli, którzy chcą włączyć temat antysemityzmu do swoich programów nauczania, rozwijając świadomość w tym zakresie w klasie i reagować na antysemickie komentarze i/lub zachowania w społeczeństwie.

- **Stwórz pozytywną atmosferę**

Nauczyciele i uczniowie powinni tworzyć atmosferę integracji, w której każdy czuje się bezpiecznie, aby w sposób otwarty omawiać drażliwe kwestie. Należy stworzyć podstawowe zasady umożliwiające szczerą dyskusję przy jednoczesnym okazywaniu szacunku. Nauczyciele powinni być świadomi hierarchii panujących w klasie i starać się włączyć wszystkich uczniów w ten proces. Należy sprawiać wrażenie, że wierzy się uczniom, chociaż nie ma się do końca przekonania do tego, co mówią. Stworzenie takiego środowiska może pomóc nauczycielom w próbie ustalenia dlaczego uczeń popiera antysemickie poglądy i stereotypy, ponieważ obawy, frustracje i negatywne doświadczenia osobiste często powodują, że dane osoby są bardziej podatne na przyjmowanie łatwych rozwiązań jakie proponują tego typu ideologie.

- **Bądź cierpliwy**

Nauczyciele powinni dać temu procesowi trochę czasu, aby mógł się rozwinąć i postępować krok po kroku. Jednym ze sposobów osiągnięcia takiego stanu rzeczy jest wprowadzenie na początku mniej złożonych tematów lub znalezienie takiego punktu wyjścia, który dotyczyłby i przemawiałby do uczniów. Zaleca się też, aby dany temat wciąż znajdował się w polu widzenia, tj. aby nawiązywać do

niego w ramach innych jednostek lekcyjnych, jeśli mają one z nim związek. Cierpliwości wymaga również znalezienie właściwego podejścia do różnych grup wiekowych i przekazywanie odpowiedniego poziomu informacji.

- **Reaguj w sposób wyraźny i konsekwentny**

Nauczyciele powinni być przygotowani na reagowanie na przejawy antysemityzmu w klasie, ponieważ milczenie stwarza wrażenie, że postawy wyrażające uprzedzenia można tolerować lub bagatelizować. I chociaż w różnych sytuacjach i kontekstach różne sposoby i strategie reagowania na tego typu zachowania mogą wydawać się odpowiednie, dla uczniów zawsze powinno być jasne, że obowiązuje zasada zero tolerancji dla antysemityzmu. Przejrzystość i jasność postawy nauczycieli w stosunku do uczniów i ich rodzin jest kluczowa w tej kwestii.

- **Unikaj prawienia kazań**

Prawienie kazań nie jest skuteczną metodą zmiany postaw osób mających uprzedzenia; w rzeczywistości często wywołuje ono przeciwny skutek. Dlatego też nauczyciele powinni stwarzać uczniom możliwości rozwiązywania konfliktów, omawiania problemów, pracy w różnych zespołach i krytycznego myślenia. Być może na koniec interaktywne i angażujące uczniów strategie dydaktyczne zaowocują tym, że uczniowie nie będą unikać tego trudnego tematu, ale raczej stanie się on zagadnieniem, którym niektórzy z nich być może nawet głębiej i na dłużej się zainteresują.

- **Pamiętaj, jak istotna jest rola poszczególnych osób**

Każdy człowiek ma prawo wyboru i dlatego też jest odpowiedzialny za swoje działania. Dla zilustrowania tej zasady warto posłużyć się przykładami z historii i współczesnego społeczeństwa. Uczniowie powinni mieć możliwość uświadomienia sobie i nauczenia się, że są odpowiedzialni za swoje działania, jak również powinni zdawać sobie sprawę ze skutków tych wyborów. Dotyczy to uświadomienia uczniom pozytywnego wpływu jaki może wyrzucić na społeczność zaangażowanie obywatelskie i postawy społecznej odpowiedzialności.

- **Bądź realistą**

Chociaż nauczyciele zawsze powinni starać się zapobiegać i reagować na przejawy antysemityzmu, oczywiście istnieją w tej materii ograniczenia. Istotne jest ustalenie celów i dokonanie realistycznej oceny możliwości i ograniczeń naszych wysiłków dydaktycznych. Naturalnie, jeden nauczyciel mający ograniczone zasoby i ograniczony czasowo nie będzie w stanie całkowicie rozwiązać problemu antysemityzmu.

- **Zachęcaj do autorefleksji**

Nauczyciele, podobnie jak uczniowie, powinni zastanowić się, jakie skojarzenia dotyczące Żydów przychodzą im na myśl i czy mają one charakter uprzedzeń. Jeżeli w klasie są uczniowie pochodzenia żydowskiego, istotne jest, aby być wyczulonym na ich punkt widzenia. Tak jak w każdym przypadku, kiedy mamy do czynienia z uprzedzeniami, proces nauczania może rozwijać się wokół uświadamiania sobie, że nie należy uogólniać osobistych doświadczeń lub cech i rozszerzać ich na całą grupę.

- **Wykorzystuj doświadczenia życiowe**

Nauczyciele powinni stworzyć uczniom możliwość wymiany ich doświadczeń życiowych. Klasa może być miejscem w którym docenia się różnorodność i gdzie nie marginalizuje się i nie trywializuje doświadczeń uczniów, ani też nie uważa ich za nieistotne. Dla wielu uczniów rozpoczęcie rozmowy na temat antysemityzmu okaże się łatwiejsze, jeżeli będą oni mogli skupić się na swoich własnych doświadczeniach, takich jak te dotyczące dyskryminacji i wielości tożsamości. Jednocześnie uczniowie powinni uczyć się abstrahować od własnego doświadczenia i raczej różnicować niż generalizować.

- **Rozwijaj krytyczne myślenie**

Aby zwalczać uprzedzenia, istotne jest uświadomienie sobie różnych punktów widzenia. Na przykład czytanie pozycji napisanych z punktu widzenia osoby pochodzenia żydowskiego, która doświadczyła antysemityzmu może umożliwić lepsze zrozumienie i wzbudzić większą empatię dla osób dyskryminowanych lub obrażanych z pobudek antysemickich. Uwzględnianie różnych punktów widzenia wchodzi również w grę przy analizowaniu zdjęć i obrazów. Należy pokazać uczniom, że niektóre zdjęcia Żydów zostały celowo zrobione przez antysemitów. Na przykład istotne może być poproszenie uczniów o zastanowienie się, jakie motywy kierowały osobą, która wykonywała dane zdjęcie.

- **Staraj się unikać wiktyimizacji Żydów**

Żydów nie należy postrzegać jako ofiary. Raczej należy ich traktować jako osoby, które mają własne życie i osobowość, na tożsamość których składa się wiele różnych elementów.

- **Skoncentruj się na różnorodności znaczenia słowa „Żyd”**

Antysemityzm funkcjonuje w oparciu o tworzenie stereotypów, uogólnianie i przypisywanie nieprawdziwych cech. W celu stworzenia przeciwwagi dla tych zniekształceń, przydatne może okazać się zapoznanie uczniów z różnymi przykładami tego, co oznacza bycie Żydem. Przykłady różnych podejść do kwestii żydowskiej tożsamości można znaleźć zarówno w historii jak i we współczesnym społeczeństwie, a także wśród młodzieży.

- **Połącz środowisko szkolne z szerszymi kręgami społeczeństwa**

Może okazać się, że w proces nauczania warto zaangażować rodziców, pozostałych członków rodziny i szersze kręgi społeczeństwa, ponieważ tworzą oni kontekst (zarówno pozytywny jak i negatywny) w którym uczniowie motywowani są do nauki. Ideałem byłoby, gdyby efektem tych wysiłków było stworzenie szerszej sieci na rzecz wsparcia tolerancji.⁵

- **Kiedy to konieczne, zwracaj się o pomoc**

W sytuacji przemocy lub uporczywego nękania należy skontaktować się z władzami szkoły, rodzicami, policją i szerszymi kręgami społeczeństwa.

3.3. Dobre praktyki

Chociaż w szkołach istnieje szereg dobrych praktyk w zakresie projektów dotyczących Holocaustu,⁶ nie ma zbyt wielu ćwiczeń i projektów mających na celu podnoszenie świadomości w zakresie antysemityzmu, a zwłaszcza jego współczesnych form.⁷

Nauczyciele, którzy rozważają zaproponowanie uczniom udziału w projektach, warsztatach i ćwiczeniach, dotyczących problematyki współczesnego antysemityzmu powinni skoncentrować się nie tylko na antysemityzmie rasistowskim, ale również na subtelnym i często nieświadomym formach antysemityzmu przekazywanych z pokolenia na pokolenie. W tym przypadku przydatne mogą być następujące przykłady:

- Swastyki i antysemickie hasła są wypisane na wielu murach. Organizowane są inicjatywy w ramach, których grupy uczniów usuwają antysemickie graffiti w swoim sąsiedztwie;
- Wiele ulic wciąż nosi nazwy znanych antysemitów. Może to stanowić punkt wyjścia dla projektu historycznego, który stwarza uczniom możliwość podjęcia krytycznego dialogu na temat lokalnej historii. Uczniowie mogliby omówić z lokalnymi władzami kwestię tego, dlaczego zostawiono takie nazwy ulic. Ponadto, klasa mogłaby pozyskać i przestudiować informacje na temat mieszkańców pochodzenia żydowskiego lub innych osób, które wniosły pozytywny wkład w życie lokalnej społeczności i zasugerować w ten sposób, czyim imieniem dla odmiany mogłaby zostać nazwana

⁵ “Developing Local Democracy Against Right Wing Extremism: Examples of good practices in East Germany” („Rozwój lokalnej demokracji przeciwko prawicowemu ekstremizmowi: przykłady dobrych praktyk w Niemczech Wschodnich”), ulotka informacyjna nr 23, strona internetowa organizacji *UNITED for Intercultural Action*, <<http://www.unitedagainstracism.org/pages/info23.htm>>

⁶ Patrz np.: “Preparing Holocaust Memorial Days: Suggestions for Educators”, *op. cit.*, przypis 3 [przyp. tłum.: powinno być: przypis 2]; “For Teachers & Scholars: Guidelines for Teaching”, *op. cit.*, przypis 5 [przyp. tłum.: powinno być: przypis 4].

⁷ Patrz: materiały dydaktyczne ODIHR dotyczące antysemityzmu, *op. cit.*, przypis 4 [przyp. tłum.: powinno być: przypis 3].

ulica;

- Można zachęcać uczniów do wykorzystania Internetu, który stał się największym źródłem antysemitycznej propagandy, w celu pozyskania informacji na temat organizacji i instytucji zajmujących się zwalczaniem antysemityzmu i promowaniem tolerancji. Uczniowie z kolei mogą uznać za interesujące przestudiowanie dorobku słynnych zespołów muzycznych i/lub aktorów, którzy angażują się w zwalczanie uprzedzeń i nietolerancji;
- Bardziej zaawansowani w temacie uczniowie mogą zaangażować się w kwestię antysemityzmu w sposób intelektualny, rozważając różne teorie psychologiczne, socjologiczne i filozoficzne starające się wyjaśnić zagadnienie antysemityzmu lub zgłębiając historiograficzne kontrowersje na ten temat;
- Można wznosić pomniki ofiar antysemityzmu, np. tablice upamiętniające deportację żydowskich dzieci z danych szkół lub ofiary lokalnego antysemityzmu przed i po okresie Holokaustu;
- Można organizować uczniowskie debaty i warsztaty mające na celu wzmocnienie argumentów przeciwko antysemityzmowi;
- Wizyty na żydowskich cmentarzach mogą zbliżyć uczniów do żydowskiego dziedzictwa ich regionu. Wiele z takich cmentarzy zostało sprofanowanych lub jest zapomnianych. Pomoc w ich odbudowie może być interesującym i dającym satysfakcję doświadczeniem;
- Projekty wymiany z uczniami żydowskimi i/lub izraelskimi mogłyby m.in. mieć na celu przełamywanie stereotypów;
- Kontakty i spotkania z lokalną żydowską społecznością mogłyby stanowić sposób na poszerzenie horyzontów uczniów w zakresie żydowskiej kultury i tradycji oraz tego, czym zajmuje się ta społeczność.

Nauczyciele być może również będą chcieli skorzystać z zasobów i narzędzi udostępnianych zarówno przez krajowe jak i międzynarodowe sieci, zrzeszenia nauczycieli, specjalistyczne instytucje i organizacje międzynarodowe (patrz: Załącznik 2 zawierający wykaz przykładowych instytucji i organizacji. System Informacyjny ODIHR dotyczący Tolerancji i Niedyskryminacji (*ang. Tolerance and Non-Discrimination Information System*) jest miejscem w którym gromadzi się dobre praktyki [w tym zakresie] (<http://tandis.odihr.pl>).

3.4. Tożsamość a kontekst odniesienia

Nauczyciele poruszający kwestie antysemityzmu w szkołach powinni wziąć pod uwagę związek jaki istnieje pomiędzy antysemityzmem a rodzajami zbiorowej tożsamości ogółem, jak również sposób w jaki poszczególne formy i przejawy antysemityzmu są kształtowane w różnych środowiskach.

Tożsamość a antysemityzm

W wielu krajach niektóre klasy w szkołach charakteryzuje wieloetniczność, wielokulturowość i wielowyznaniowość. W świetle powyższego, uczniów nie zawsze łączy wspólna historia, dzieje narodu czy też wartości. Mamy tu raczej do czynienia z wzajemnym oddziaływaniem na siebie różnych zbiorowych tożsamości. W innych krajach klasy mogą być mniej zróżnicowane, i w takim wypadku pojęcie wielokulturowości jest pojęciem abstrakcyjnym. Zarówno w środowisku wielokulturowym jak i w środowisku mniej zróżnicowanym, rodzaje zbiorowych tożsamości dają pewne poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji poszczególnym osobom, szczególnie w sytuacjach kryzysowych i zachodzących zmian.

Ważne jest, aby uczniowie byli świadomi swojej własnej, osobistej kultury. Oznacza to, że uczniowie powinni zdawać sobie sprawę z faktu, że tak jak wiele innych osób, mają oni określoną tożsamość kulturową. Chodzi o to, aby pomóc im zrozumieć, że ich kultura nie jest monolityczna, ale dynamiczna, i - co najważniejsze - jest jedną z wielu. Obejmuje to zarówno uświadomienie sobie, że nasz punkt widzenia jest zwykle kształtowany i wynika z naszej kultury jak i uznanie, że istnieją również inne punkty widzenia. Celem powyższego nie jest dekonstrukcja wszystkich tradycji i rodzajów zbiorowej tożsamości, ale dążenie do zapewnienia właściwej równowagi pomiędzy tożsamością indywidualną a zbiorową i zapobieganie społecznemu wykluczeniu. Nauczyciele mogą pomóc uczniom uświadomić sobie, że niewskazane jest korzystanie ze źródeł zbiorowej tożsamości w celu zrekompensowania sobie braku pewności siebie lub braku osobistej samoświadomości, ponieważ może to wywołać negatywne skutki. Zamiast tego, powinno się umożliwić uczniom wyrażanie ich indywidualizmu i niezależności w trakcie ich angażowania się w sposób kreatywny w otaczającą ich kulturę (kultury).

Związek pomiędzy rodzajami zbiorowej tożsamości, takimi jak religie lub narody, a antysemityzmem można wytłumaczyć w sposób funkcjonalny. Prawdopodobnie antysemityzm pełni określoną funkcję w społecznych procesach grupowych. Był on i wciąż jest wykorzystywany jako narzędzie służące do jednoczenia grupy i określenia jej granic. Innymi słowy, antysemityzm zapewnia zintegrowanie „nas” poprzez wykluczenie „Żydów”. Ponadto, antysemityzm był i jest pomocny w nadawaniu znaczenia tożsamości. Zamiast wykorzystywania przy definiowaniu niektórych tożsamości ich cech pozytywnych, najczęściej określa się je jako opowiadające się „przeciwno” czemuś lub komuś.

Ponadto, istnieje jeszcze historyczny wymiar związków pomiędzy antysemityzmem a zbiorowymi tożsamościami. I tak np. współczesny antysemityzm wyrósł na gruncie budowy narodu i konsolidacji państwa narodowego jako głównego podmiotu politycznego i kulturowych ram odniesienia w XIX wieku. W tym czasie antysemityzm był elementem debat na temat tego, co i kto stanowił poszczególne narody. Antysemityzm był również pomocny zawsze wtedy, kiedy należało znaleźć kozła ofiarnego i obwinić go za problemy danego narodu. I tak na przykład niemieccy Żydzi byli obwiniani za klęskę Niemiec w czasie I wojny światowej.

Różne tło i konteksty odniesienia

W zależności od kontekstu należy podejmować różne wyzwania:

- W niektórych miejscach antysemityzm może jawić się głównie jako antysyjonizm, tj. jako opozycja do istnienia państwa żydowskiego z konfliktem na Bliskim Wschodzie jako głównym wątkiem. W tym kontekście nauczyciele powinni starać się pokazać swoim uczniom raczej w jaki sposób można wznieść się ponad ten konflikt niż powielać go w klasie. Oprócz wprowadzania uczniów w arkana kluczowych czynników leżących u podstaw konfliktu na Bliskim Wschodzie, rozmowy mogą toczyć się wokół tego w jaki sposób można odróżnić konstruktywną krytykę od antysemityzmu;
- W innych miejscach, ze względów historycznych, bardziej widoczne są wtórne formy antysemityzmu. Ma się za złe Żydom rolę jaką odgrywają oni w debatach na temat Holokaustu i restytucji. Poglądy te często łączą się z antysyjonistyczną urazą, taką jak wówczas, kiedy konflikt na Bliskim Wschodzie przedstawia się jako zjawisko podważające zasadność wysiłków na rzecz czczenia pamięci ofiar Holokaustu. Nauczyciele mogliby raczej stworzyć uczniom możliwości konstruktywnego wyrażania swoich uczuć dotyczących Holokaustu i konfliktu na Bliskim Wschodzie niż przekazywać im antysemicką urazę. Ogólnie rzecz ujmując, kwestie te powinny być omawiane jako oddzielne zagadnienia;
- Nieprzerwana i często w dużej mierze niekwestionowana trwałość ideologii nacjonalistycznych również wpływa na antysemityzm w niektórych miejscach. W takich przypadkach antysemickie poglądy są przekazywane z pokolenia na pokolenie i towarzyszą przekonaniu o istnieniu opartych na wykluczeniu społecznym i pozbawionych krytycyzmu dziejów narodów i mitów, które należy zweryfikować. W ramach pierwszego kroku w kierunku obalenia tych historii i mitów nauczyciele być może będą chcieli przeanalizować przykład jakiegoś innego kraju, który w sposób krytyczny zmierzył się ze swoją historią lub przedstawić uczniom antysemityzm jako problem globalny. Może to zmniejszyć ewentualną niechęć uczniów do zaangażowania się w sposób krytyczny w ten temat z punktu widzenia ich odnośnych kontekstów narodowych;
- Nauczyciele powinni nawiązać do wielokulturowego pochodzenia swoich uczniów. Deklaracje praw człowieka lub narodowa konstytucja mogą stanowić punkt wyjścia i określić wspólną podstawę. Jednym ze sposobów nawiązania do różnego pochodzenia i do mniejszości jest analiza różnorodnych przykładów z innych kontekstów narodowych. Dla kontrastu wobec istniejących stereotypów lub wzorców konfliktu, być może warto przebadać przykłady z historii pokojowego współistnienia i wzajemnego inspirowania się chrześcijan, muzułmanów i Żydów. Klasycznym przykładem są w tym przypadku miasta takie jak: Kordoba i Toledo w X wiecznej Hiszpanii, gdzie Żydzi, chrześcijanie i muzułmanie żyli obok siebie, wymieniali się pomysłami i tłumaczyli wiele ksiąg, w tym Biblię i Koran na język arabski, łacinę i hebrajski. Działania podejmowane na pograniczu różnych religii są dobrym współczesnym przykładem pozytywnego wzajemnego oddziaływania różnych grup

wyznaniowych w wielu krajach.

Wysiłki dydaktyczne na rzecz zwalczania antysemityzmu powinny być nastawione na różne perspektywy kulturowe i maksymalnie dostosowane do czynników specyficznych dla danego kraju i poszczególnych uczniów, takich jak: historia danego kraju, tło kulturowe i typowe dla danego kraju formy antysemityzmu. Jednocześnie zawsze należy zachować równowagę pomiędzy wysiłkiem podejmowanym na rzecz uwzględnienia i nawiązania do pochodzenia uczniów a potrzebą nauczania uczniów w jaki sposób mogą oni wznieść się ponad swój własny punkt widzenia i przeciwstawić go poglądom innych osób w sposób konstruktywny.

Poniższe pytania mogą być pomocne w trakcie przygotowywania lekcji na temat antysemityzmu:

- Kim są uczniowie? Jakie są ich korzenie religijne, społeczne, kulturowe i polityczne?
- Czy uczniowie zetknęli się już z nauką o prawach człowieka, tolerancji i/lub Holokauście?
- Jeżeli w danej klasie występują przejawy antysemityzmu, to z czym one się wiążą? Czy możliwe jest, że wynikają one z faktu, że uczniowie mają do czynienia z antysemityzmem w mediach, swoich rodzinach, innych kręgach społecznych lub grupach młodzieżowych?
- Z jakiego typu dyskryminacją i uprzedzeniami mamy do czynienia w danej grupie?
- Jakie są doświadczenia uczniów w zakresie nietolerancji?
- Czy uczniowie mieli możliwość jakiegokolwiek osobistego kontaktu z Żydami?

Nauczycielom, którzy są świadomi tych czynników, może być łatwiej podjąć konkretne wyzwania z jakimi przyjdzie im zmierzyć się w różnych środowiskach.

4. Formy antysemityzmu: wskazówki dla nauczycieli

Reakcje na antysemityzm są na ogół szczególnie skuteczne wtedy, kiedy nauczyciele znają historię narodu żydowskiego i antysemityzmu. W tym przypadku pomocne może okazać się pamiętanie o tym, że wyrazy antysemityzmu i antysemickie stereotypy często są wykorzystywane w sposób nieświadomy lub wyrażane w sposób subtelny i niebezpośredni. Poniższe informacje mogą stanowić wprowadzenie do tematu najważniejszych współczesnych przejawów antysemityzmu i sposobów reagowania na to uprzedzenie. Podstawowe informacje są zwykle połączone z praktycznymi przykładami i strategiami reagowania w sytuacji posługiwania się danym stereotypem. Niemniej jednak te podstawowe informacje nie mają za zadanie stanowić planu lekcji czy też służyć jako materiały dydaktyczne.

4.1. Antysemickie stereotypy

Większość antysemickich stereotypów przedstawia i często dehumanizuje ludność żydowską jako niebezpiecznych, gorszych lub złych „innych” i kojarzy się z dyskryminacją, społecznym wykluczeniem i

prześladowaniem. Nawet pozytywne stereotypy nie koncentrują się na poszczególnych osobach i ich cechach. Łatwiej i być może też wygodniej jest założyć, że wszyscy członkowie danej grupy mają pewne cechy wspólne niż uznać, że grupę tworzą poszczególne osoby posiadające wyjątkowe cechy. Jeżeli występują między nimi podobieństwa, to są one wytworem historii i dlatego są raczej przypadkowe niż odziedziczone, naturalne lub zdeterminowane. Niektórzy ludzie posługują się stereotypami w dobrej wierze, bez pobudek antysemickich, starając się zamiast tego w romantyczny sposób ożywić obrazy np. „Skrzypka na dachu” i „Wschodnioeuropejskiego Żyda”. W tym kontekście istotne jest zrozumienie, że historia antysemickiej propagandy, której celem jest tworzenie i wzmacnianie stereotypów, może spowodować, że każde takie odniesienie będzie obraźliwe dla niektórych Żydów. Dla części osób, z pozoru nieszkodliwe obrazy symbolizują cały arsenał i setki lat uogólniającego i często także poniżającego obrazowania.

Aby stać się niezależnymi jednostkami, które z powodzeniem i w konstruktywny sposób angażują się w swoje bardziej niż kiedykolwiek złożone środowiska, dla młodzieży przydatne może być nauczanie się rozpoznawania i odrzucania stereotypów wymierzonych w dowolną grupę. Niektórzy nauczyciele wolą raczej zachęcać uczniów do szukania odpowiedzi na pytanie dlaczego ludzie różnią się między sobą niż do pochopnego, uproszczonego wnioskowania. Jeżeli umożliwi się młodzieży dostrzeganie i uznawanie otaczającej ich różnorodności, mogą oni czuć się wystarczająco pewni siebie, aby szanować to, co wyróżnia ich od innych, co również jest pożądanym rezultatem dydaktycznym.

Reakcje nauczycieli

Jeżeli w dyskusjach klasowych pojawi się konkretny antysemicki stereotyp, w pierwszej kolejności należy poruszyć i omówić kwestię dotyczącą modeli tworzenia stereotypów, a dopiero potem przejść do omawiania konkretnego stereotypu i jego historycznego pochodzenia. W tym względzie przydatne będzie uświadomienie sobie przez nauczycieli swoich własnych wyobrażeń o Żydach i skonfrontowanie w jaki sposób sami posługują się stereotypami. Ogólnie rzecz biorąc, tłumaczenie idei stereotypów i dogłębna analiza posługiwania się nimi jest bardziej pomocna niż angażowanie się w spory. Należy w jasny sposób odróżniać fakty od opinii. Istnieją dwa rodzaje stereotypów: pierwszy oparty jest na czystej fantazji, taki jak koncepcja światowego spisku Żydów czy też kontrolowanie przez nich światowych mediów lub światowych systemów finansowych; z kolei drugi nadmiernie uogólnia i zniekształca fragmenty rzeczywistości. Ukazanie zniekształceń jakich dokonują te stereotypy może stanowić dobry sposób na wyeliminowanie takiego postrzegania Żydów. I tak na przykład, jeżeli postrzega się Żydów jako wybitnych w niektórych zawodach, fakt ten nie powinien automatycznie oznaczać, że Żydzi mają kontrolę nad daną dziedziną. Nie oznacza to również, że Żydzi są z natury kompetentni lub niekompetentni do wykonywania pewnych zawodów. Nie ma żadnej różnicy między specjalistami żydowskiego i nieżydowskiego pochodzenia w danej dziedzinie.

Przeciwstaw stereotypy innym sposobom podejścia do tożsamości

Nauczyciele być może będą chcieli rozpocząć lekcję od poproszenia uczniów o chwilę refleksji nad ich własnymi zróżnicowanymi tożsamościami. Poproszenie uczniów o zadanie sobie pytania kim są i co stanowi o ich tożsamości może zachęcić ich to uznania, jak ważne są: płeć, religia, kultura, język, orientacja seksualna i pochodzenie, a także: hobby, zainteresowania, ideały i drobne przyzwyczajenia. Dlatego też uczniowie mogą nauczyć się, że tożsamość ludzi cechuje różnorodność i wielowarstwowość oraz odkryć, że nikt nie chce, aby ograniczać go tylko do jednego wymiaru. Podczas gdy socjalizacja z pewnością ma wpływ na naszą tożsamość, jednostki mogą również aktywnie angażować się i określać kim są. Fakt, iż tożsamości kształtowane są zarówno poprzez samookreślenie jak i przypisanie nam pewnych cech powinien stanowić istotny element tej dyskusji. Zrozumienie koncepcji i fenomenu „tożsamości” także pomaga uczniom w zrozumieniu mechanizmów akceptacji i społecznego wykluczenia - podziału ludzi na „my” i „oni”.

Przedstawiaj różnorodność narodu żydowskiego

Życie Żydów powinno być przedstawiane jako szerokie spektrum tradycji kulturowych, religijnych i politycznych. Żydzi są wielokulturową, wieloetniczną i wielojęzyczną grupą ludzi, prowadzącą różne style życia i mającą różne opinie, tak samo jak protestanci, katolicy, muzułmanie i ludzie o innych korzeniach religijnych. Mieszkają oni w wielu różnych krajach i charakteryzuje ich wiele różnych cech fizycznych. Uczniowie powinni uświadomić sobie, że Żydzi są takimi samymi osobami jak inni i tak też należy ich traktować. Nie istnieje żadne tajemnicze powiązanie między Żydami inne niż fakt, że są wyznawcami tej samej religii, mają wspólne tradycje kulturowe i pewne doświadczenia historyczne i że jako grupa są celem ataków antysemitów. W klasie można podać przykłady z codziennego życia żydowskiej młodzieży: gra w piłkę nożną w Europie, urządzenie prywatki dla znajomych lub Izraelczycy miło spędzający czas na plaży w Tel Awiwie. Nauczanie o żydowskiej kulturze i historii może obejmować lekcje poświęcone żydowskim pisarzom, artystom i naukowcom, których życie nie mieści się we wzorcach istniejących stereotypów i których biografie stanowią przykład złożonego współdziałania samookreślenia z przypisywaną im tożsamością. Pomocne również jest wyszukanie osób żydowskiego pochodzenia, które odegrały rolę w historii danego kraju lub zaprezentowanie i omówienie ich biografii lub wypowiedzi na temat antysemityzmu. Sam mechanizm uogólniania i tworzenia stereotypów można zakwestionować poprzez analizę postaw różnych jednostek.

Porusz kwestię nieświadomego antysemityzmu

Istotne jest, aby pomóc uczniom rozpoznać kiedy nieumyślnie posługują się antysemickim językiem lub wykorzystują antysemickie postrzeganie Żydów. Uświadomienie tego może pomóc w rozwiązaniu problemu i dalszym podnoszeniu świadomości w tym zakresie. Nauczyciele powinni wybrać odpowiedni czas i miejsce aby poruszyć tę kwestię w ramach osobistej rozmowy lub na forum całej klasy. Jeżeli w klasie są uczniowie pochodzenia żydowskiego, nauczyciele powinni być wyczuleni na wszelkie kwestie jakie mogą wynikać w trakcie dyskusji.

Nie poruszaj kwestii nieistniejących stereotypów

Nauczyciele powinni wykazać się ostrożnością w trakcie poruszania kwestii stereotypów, które nie zostały wymienione przez uczniów. Istotne jest zwrócenie uwagi na siłę obrazów i niebezpieczeństwo wprowadzenia nowych stereotypów, które mogą utkwić w umysłach uczniów. W świetle tego, jeszcze bardziej istotne jest zachowanie ostrożności w czasie pracy z antysemitycznymi obrazami i zdjęciami. Jeżeli któryś z nauczycieli wykorzystuje je, powinien dokonać starannego doboru takich materiałów i przeprowadzić ich dogłębną analizę tak, aby umożliwić uczniom rozpoznawanie i dokonywanie krytycznej oceny antysemitycznych obrazów.

Zachowaj ostrożność wykorzystując obrazy

Niektóre podręczniki szkolne powielają antyżydowskie stereotypy. Jeżeli napotkamy takie przykłady, możemy je omówić i w sposób krytyczny ocenić razem z uczniami. Z zasady należy dokonywać krytycznej oceny obrazów i zachować ostrożność przy ich wykorzystywaniu w trakcie nauczania o Holokauście i antysemityzmie. Zawsze pomocne jest umieszczenie zdjęć w określonym kontekście i pamiętanie, że obrazy te same w sobie nie przedstawiają rzeczywistości, tylko zwykle ich robieniu i tworzeniu przyświeca określony cel. Jak można wykazać w klasie, różne osoby często widzą różne rzeczy w tym samym obrazie.

4.2. Teorie spisku

Teorie spisku zaspokajają potrzebę prostego wytłumaczenia złożonej rzeczywistości, co wymaga zaprzeczenia wielu faktom w celu zachowania wewnętrznej logiki i spójności takich teorii. Osoby wyznające takie teorie często starają się zyskać szacunek, którego być może nie byłyby w stanie zyskać w inny sposób. Niektóre teorie spisku obwiniają „Żydów” o potajemne kontrolowanie różnych części społeczeństwa i kierowanie nimi raczej w celu realizowania swoich szczególnych interesów niż dobra wspólnego, a tym samym wyrządzając szkodę społeczeństwu w niszczycielski sposób. Z Żydów robi się również kozły ofiarne odpowiedzialne za katastrofy i czyni się ich odpowiedzialnymi za sprawy, które nie toczą się tak, jak powinny.

Na przestrzeni dziejów teorie konspiracji udowodniły, że są elastyczne. W Europie z Żydów robiono kozły ofiarne już w średniowieczu, które w szczególności były odpowiedzialne za czarną śmierć. Na Bliskim Wschodzie, dla odmiany, teorie takie pojawiły się dopiero w XIX wieku i były przedstawiane w kontekście imperializmu. Tak zwane „Protokoły Starszych Syjonu” - obszerna publikacja - szerzy fałszywe zarzuty dotyczące fikcyjnego spotkania żydowskich przywódców decydujących o tym w jaki sposób uzyskać władzę nad światem. Dokument ten miał istotne znaczenie w kontekście antysemitycznych pogromów w Rosji pod koniec XIX i na początku XX wieku. Od tego czasu „Protokoły” rozprzestrzeniły się w skali globalnej i zostały przetłumaczone na wiele języków. Nieustannemu upowszechnianiu się takich teorii sprzyja również Internet.

Teorie spisku są podstawową cechą antysemityzmu i jednym z głównych powodów dla których antysemityzm różni się od innych form dyskryminacji. W przeciwieństwie do innych mniejszości, Żydzi postrzegani są jako

potężni i wpływowi, a sedno teorii spisku leży w samym fakcie ich integracji z różnymi społeczeństwami stanowiącymi większość. Tradycyjnie teorie spisku stanowiły istotną część prawicowych ideologii i zostały przyjęte przez kolejne pokolenia. Z takim myśleniem można również spotkać się u radykalnej lewicy. Teorie spisku są również nieodłącznym elementem ideologii niektórych rodzajów fundamentalizmu religijnego. Czasami antysemickie teorie spisku są wykorzystywane w głównych nurtach polityki w celu przypisania winy za aktualne trudności, a tym samym zapewnienia sobie wygodnych kozłów ofiarnych lub nawet wspólnego wroga przeciwko któremu jednoczy się siły.

Jednym z powodów dla których należy reagować na teorie spisku jest fakt, że przynoszą one szkodę nie tylko tym, których czyni się odpowiedzialnymi za spisek, ale wywierają one również negatywny wpływ na tych, którzy w nie wierzą: teorie spisku podsycają poczucie alienacji i często podkreślają bezsilność jednostki. Udzielając uproszczonych odpowiedzi na pytania, teorie spisku zniechęcają ludzi do zmagania się ze złożonymi kwestiami. U podstaw wielu teorii spisku leżą obawy przed czymś nieznanym i potężnym, niemożność zrozumienia większych wydarzeń i poczucie, że sprawy są poza naszą kontrolą. Teorie spisku można interpretować jako psychologiczną strategię odzyskania kontroli nad przerażającą nas rzeczywistością, która opiera się zdolności pojmowania, a także stanowią one sposób na danie wyrazu frustracji z powodu uczucia przytłoczenia. Wszystkie te frustracje, obawy i potrzeby należy traktować poważnie. Nauczyciele powinni dążyć do zaoferowania alternatywnych strategii umożliwiających uczniom lawirowanie w naszej złożonej rzeczywistości.

Reakcje nauczycieli

Antysemickie teorie spisku utrzymują, że oferują wytłumaczenie wszystkich zjawisk i wskazują winnych. Ponadto, teorie takie często zawierają niektóre z poniższych elementów:

- Żydzi są przedstawiani jako zagrożenie dla społeczeństwa;
- Żydów oskarża się o stosowanie ukrytych i groźnych metod;
- Żydzi określane są jako obcy twór („Inni”) dążący do osiągnięcia wpływów i próbujący wyrządzić szkodę;
- Kwestionuje się lojalność Żydów wobec ich własnego państwa i wobec osób wyznających inną wiarę.

Podnoszenie świadomości i uwrażliwianie uczniów w proaktywny sposób na tę osobliwą logikę teorii spisku jest zawsze pożądane, a poza tym uwrażliwia ono także uczniów na to, by powstrzymać się od wiary w uproszczone obrazy świata oparte na zasadzie dobro w opozycji do zła. Celem powinno być wspieranie pewności siebie uczniów i ich osobistych możliwości w zakresie radzenia sobie z frustracją i uczuciem bezradności, tj. uświadomienie im ich niezależności poprzez kwestionowanie wiary w istnienie jakiegś zewnętrznej kontroli nad nimi i światem.

Poznaj przyczynę i wskaż ją

Jeżeli uczniowie głoszą teorie spisku, nauczyciele powinni w odpowiedni sposób reagować. Pomocne w tym celu jest poznanie tła (i źródła) poszczególnych teorii spisku i dowiedzenie się dlaczego uczeń o nich mówi. Niektórzy nauczyciele wolą nie angażować się w pokazową dyskusję z uczniami, ponieważ dla teorii spisku charakterystyczne jest to, że trudno je obalić. Im bardziej skandaliczna jest teoria, tym bardziej przedstawiana jest jako teoria wskazująca na tajemniczy spisek. Dyskusja powinna być raczej ukierunkowana na ujawnienie prawdziwego oblicza teorii, dowiedzenie się i zrozumienie dlaczego teorie spisku są tak atrakcyjne i jakie inne strategie mogą być pomocne w celu znalezienia sensu tego świata. Jeżeli to fascynacja tajemnicą jest czynnikiem przyciągającym uczniów do teorii spisku, to nauczyciele powinni starać się znaleźć alternatywne i mniej szkodliwe sposoby zaspokojenia takiej potrzeby.

Przekaż podstawową wiedzę na temat mediów

Istotną rolę w szerzeniu teorii spisku odgrywają nagrania video, informacje dostępne poprzez Internet, karykatury, obrazy i media antysemitycznej propagandy. Dlatego też uczniowie powinni uzyskać podstawową wiedzę z zakresu mediów, aby byli w stanie dokonać krytycznej analizy, wyboru i porównania informacji, a także, aby potrafili rozpoznać i odrzucić ekstremistyczne twierdzenia i teorie spisku. Uczniowie mogą określić, na podstawie dającego się zweryfikować rozumowania, kryteria, dzięki którym będzie można ustalić, które informacje są wiarygodne. Nie oznacza to, że należy zakazać korzystania z niektórych mediów. Należy raczej zachęcać uczniów do wykorzystywania źródeł informacji takich jak Internet dla konstruktywnych celów i z zachowaniem krytycznego podejścia, również w zakresie nauczania o antysemityzmie.

Staraj się przekazać umiejętność racjonalnego podchodzenia do spraw i zachęcaj do uczestnictwa w życiu społecznym

Za każdym razem, kiedy uczeń głosi teorię spisku, np. w odniesieniu do współczesnej polityki, nauczyciele powinni połączyć swoje siły i zapewnić, aby trudne kwestie były omawiane w ramach zajęć z zakresu edukacji obywatelskiej lub wiedzy o społeczeństwie. Uczniowie powinni mieć możliwość dokonania krytycznej analizy globalnych wydarzeń i zrozumienia, w jaki sposób odnoszą się one do ich codziennej rzeczywistości. Nauczyciele powinni pracować nad obawami leżącymi u podstaw wy tłumaczenia teorii spisku i dążyć do wzmocnienia opartej na realiach orientacji w świecie, która ułatwia świadome uczestnictwo w społeczeństwie. W tym przypadku, nauczyciele mogą rozważyć zwrócenie się o zapewnienie specjalnego szkolenia.

4.3. Antysemityzm a antysyjonizm

Robocza definicja antysemityzmu zawarta w Załączniku 1 jest przydatna w trakcie określania antysyjonizmu i w trakcie próby odróżnienia go od krytyki Izraela.

Istnieje kilka przejawów antysyjonizmu, których wspólnym elementem jest podejście do państwa Izrael, które jest podsycane przez antysemitki uprzedzenie lub antyżydowskie usposobienie. Krytyka polityki Izraela nie powinna być definiowana ani jako antysyjonistyczna ani jako antysemitka, jeżeli ton i podłoże tej krytyki są podobne do krytyki wymierzonej przeciwko jakemukolwiek innemu rządowi lub państwu.

Antysyjonizm może przejawiać się jako sprzeciw wobec istnienia państwa Izrael jako państwa żydowskiego. W tym kontekście, narodowi żydowskiemu odmawia się prawa do tworzenia państwa. Ponieważ jednak ten sam pogląd zwykle nie kwestionuje prawa innych narodów do samostanowienia, motywy antysemitki zdają się być tutaj nie bez znaczenia. *„Rzeczywiście, przynajmniej teoretycznie, można być antysyjonistą nie będąc antysemitą, ale tylko wtedy, kiedy twierdzi się, że wszystkie ruchy narodowe są złe i należy obalić wszystkie państwa narodowe”* - twierdzi profesor Yehuda Bauer - jeden z najwybitniejszych na świecie ekspertów w dziedzinie Holokaustu i antysemityzmu. *„Ale kiedy ktoś utrzymuje, że Fidżijczycy mają prawo do niepodległości, i tak samo Malajowie czy Boliwijczycy, a Żydzi nie mają takiego prawa, wówczas osoba taka jest nastawiona antyżydowsko, i jeżeli ktoś wyróżnia Żydów z powodów nacjonalistycznych, wówczas jest on antysemitą i towarzyszy mu poważne podejrzenie o bycie rasistą.”*⁸ Innymi słowy, ponieważ cele i koncepcje syjonizmu nie różnią się od celów innych ruchów narodowych, które również powołują się na prawo do samostanowienia, trudno jest wytłumaczyć dlaczego akurat nacjonalizm syjonistyczny wybiera się jako przedmiot krytyki i dlaczego krytykuje się właśnie syjonizm a nie ogólnie nacjonalizm.

Inne formy antysyjonizmu nie koncentrują się na istnieniu Izraela ale na domniemanych motywach leżących u podstaw utworzenia tego państwa. Wykorzystując pogląd reprezentowany w świecie komunistycznym w czasie zimnej wojny, syjonizm jest określany jako rodzaj potężnego imperializmu i kolonializmu. Jednocześnie syjonizm sam w sobie nie kierował się chęcią gospodarczego wykorzystania obcego państwa. Był on raczej odpowiedzią na fakt, że europejski antysemityzm był postrzegany jako, i jak się okazało - faktycznie był zagrożeniem, a Palestyna była uważana za bezpieczne miejsce, tj. za dom Żydów.

W Izraelu, podobnie jak w innych państwach, często mamy do czynienia z niechęcią wobec mniejszości oraz nietolerancją i dyskryminacją. Izrael jest krytykowany za dyskryminowanie swoich obywateli nieżydowskiego pochodzenia. Krytyka taka przekracza jednak granice, kiedy Izrael przedstawia się jako kraj rasistowski przypominający Trzecią Rzeszę i/lub reżim apartheidu w Południowej Afryce. Teorie takie pomijają zasadnicze historyczne różnice. Podczas gdy wspomniane reżimy zinstytucjonalizowały rasizm i były zbudowane na ideologii o wyższości rasy, to Izrael, chociaż jest wyraźnie powiązany z rozumieniem

⁸ Yehuda Bauer, "Problems of Contemporary Antisemitism" (*„Problemy współczesnego antysemityzmu”*), 2003 r.,

<http://humwww.ucsc.edu/JewishStudies/docs/YBauerLecture.pdf>

żydowskiej narodowości, jest państwem demokratycznym, w którym osoby o bardzo różnym pochodzeniu i wywodzące się z różnych krajów znalazły swój dom i w którym na temat nietolerancji i dyskryminacji można w sposób otwarty dyskutować i które to kwestie w sposób stanowczy są podnoszone.

Reakcje nauczycieli

Jednym z celów reagowania na antysyjonizm może być umożliwienie uczniom rozróżniania pojęć. Uczniowie powinni potrafić podważyć ideę, że wszyscy Żydzi należą do Izraela, nawet wtedy, kiedy Izrael sam określa się mianem „państwa żydowskiego”. Przynależność człowieka jest zawsze określana przez jednostkę, której dotyczy. W drugiej kolejności istnieje potrzeba rozróżniania pomiędzy bieżącą polityką izraelskiego rządu, współczesnym izraelskim społeczeństwem, źródłem ruchu syjonistycznego a historycznymi okolicznościami, które doprowadziły do utworzenia państwa Izrael.

Pracuj nad empatią

Wielu Żydów czuje się zagrożonych antysemityzmem. Nawet jeżeli członkowie większości społeczeństwa nie postrzegają współczesnego antysemityzmu jako problemu który kwestionuje możliwość życia Żydów w Europie, to z punktu widzenia mniejszości może to wyglądać zupełnie inaczej. Należy podejmować próby zrozumienia tego punktu widzenia, ale bez wiktymizacji Żydów. Jest zrozumiałe, że wielu Żydów czuje się bezpieczniej w państwie żydowskim, gdzie nie stanowią mniejszości, której coś grozi. I tak na przykład uczniowie w klasie mogą spróbować przeanalizować tekst napisany przez osobę ocalałą z Holokaustu lub ofiarę przestępstwa na tle nienawiści i przedyskutować, czy uczniowie widzą czy nie, że osoby te czują się bardziej bezpieczne w państwie żydowskim. Ponadto, starając się znaleźć przeciwwagę dla wizji syjonizmu jako ruchu imperialistycznego, uczniom w klasie może wydać się interesujące poznanie powodów historycznych, religijnych i kulturowych dla których Żydzi czują się tak związani z Izraelem.

Badaj historię

Być może nauczyciele będą chcieli omówić z uczniami w jaki sposób i dlaczego ruch syjonistyczny rozwinął się poprzez umieszczenie go w kontekście ery nacjonalizmu i współczesnego antysemityzmu. Dla uzyskania zróżnicowania, można pokazać uczniom jak złożoną kwestią był syjonizm w wieku XIX i XX i nadal jest w wieku XXI. Istniały różne podejścia do syjonizmu, począwszy od syjonizmu socjalistycznego, a skończywszy na różnych formach syjonizmu religijnego. Przed II wojną światową na przykład kulturowi syjoniści dążyli do wzmocnienia żydowskiej kultury w Europie nie wzywając do utworzenia państwa żydowskiego. Niektórzy określali syjonizm jako ruch narodowyzwoleńczy inspirowany np. przez polski ruch narodowyzwoleńczy w XIX wieku. Inni wyciągali wnioski z nieudanej próby asymilacji jakiej doświadczyło wielu Żydów w Europie w drugiej połowie XIX wieku i później.

Przydatne może okazać się przejrzanie różnych biografii w celu odkrycia faktu, że Żydzi mają różne

wyobrażenia na temat swojej tożsamości. Jednym z takich przykładów jest rodzina Gershoma Scholema (1897-1982), niemieckiego Żyda, który wyemigrował do Palestyny i został później słynnym naukowcem. Podczas gdy Gershom (wcześniej Gerhard) został syjonistą, jego trzej bracia wybrali inną drogę. Jego brat Werner był jednym z przedstawicieli partii komunistycznej w niemieckim Reichstagu w drugiej połowie lat 20-tych i został zamordowany w obozie koncentracyjnym w Buchenwald w roku 1940; jego brat Erich był członkiem partii liberalnej i reprezentował główną organizację zasymilowanych niemieckich Żydów; z kolei najstarszy brat - Reinhold - był niemieckim nacjonalistą. Kolejnym przykładem jest Rosja, gdzie Żydzi w różny sposób reagowali na pogromy w XIX wieku. I tak na przykład emigracja i życie w diasporze w Stanach Zjednoczonych zdawało się być rozwiązaniem dla niektórych z nich, podczas gdy inni zwrócili się w kierunku syjonizmu i/lub socjalizmu pozostając w Rosji lub próbując wyemigrować do Palestyny. Jednocześnie wielu rosyjskich Żydów identyfikowało się z komunizmem i dlatego też krytkowało syjonizm jak wszystkie inne, rzekomo burżuazyjne, ruchy narodowe. Patrząc na te przykłady uczniom może wydać się interesujące uświadomienie sobie, że różni Żydzi w różnych okresach czasu określali swoją tożsamość na różne sposoby i że to głównie antysemityzm neguje tę różnorodność poprzez przypisywanie ludziom etykiety „Żyda” niezależnie od ich samookreślenia.

Ponadto, jeżeli uczniowie posiadają pewną wiedzę o Holokauście, można omówić podejście Żydów do utworzenia państwa Izrael po Holokauście. Tematy mogą obejmować pracę nad głównymi ruchami w ramach syjonizmu i ich wpływem na społeczność Izraela, zgłębianie faktu, że socjalizm i chęć zbudowania niedyskryminującego społeczeństwa miały istotne znaczenie dla wielu grup syjonistycznych oraz dowiedzenie się, że bardzo mała mniejszość ultraortodoksyjnych Żydów nie zgadza się z syjonizmem. Jest prawdopodobne, że skoncentrowanie się na wszystkich tych czynnikach spowoduje, że przestanie się eksponować fałszywe uogólnienia i porównania.

4.4. Konflikt na Bliskim Wschodzie a antysemityzm

Za każdym razem kiedy odnotowuje się wzrost napięcia na Bliskim Wschodzie, wzrasta też ilość antysemickich zająć w Europie, Ameryce Północnej i w innych częściach świata, co sugeruje, że coś łączy te dwie sprawy. Takie stwierdzenie często prowadzi do wniosku, że Żydzi i/lub Izrael ponoszą odpowiedzialność za antysemityzm i zakłada się, że gdyby tylko na Bliskim Wschodzie zapanował spokój, antysemityzm przestałby być problemem. Jednak jak pokazuje historia, tak raczej nie stanie się w tym przypadku, ponieważ antysemityzm zawsze był kwestią, na którą Żydzi nie potrafili wywrzeć pozytywnego wpływu, ale która w dalszym ciągu rzutuje na i stanowi problem dla większości społeczeństwa.

Wyważona analiza konfliktu na Bliskim Wschodzie może jednak doprowadzić do uznania, że to Palestyńczycy są przyczyną, a polityka izraelskiego rządu wpływa na Palestyńczyków. Wielu młodych ludzi będzie miało

tendencję do identyfikowania się z tymi, których uważają za słabszą stronę, w tym przypadku - z Palestyńczykami. Krytykę polityki izraelskiego rządu można postrzegać jako uzasadnioną i nie powinno się jej określać jako antysemitki, bo w końcu jest ona wysuwana zarówno przez Żydów jak i nie-Żydów, zarówno w Izraelu jak i poza jego granicami. Chociaż uzasadnione jest nie zgodzić się z tą polityką, krytyka działań Izraela przechodzi granice za każdym razem kiedy mamy do czynienia ze stosowaniem podwójnych standardów.

Konflikt na Bliskim Wschodzie często postrzegany jest przez pryzmat istniejącej antysemitki urazy i wiąże się z tradycyjnymi antysemitkami obrazami. Z drugiej jednak strony, to, co początkowo może być krytyką polityki Izraela, może napotkać i stać się podatne na cały arsenał antysemitki obrazowania i literatury, która była tworzona przez wieki i obecnie jest wykorzystywana przeciwko Izraelowi. W ślad za tym procesem sugerowano, że polityka Izraela jest próbą uzyskania władzy nad światem w imperialistyczny sposób i kosztem innych, że żołnierze izraelscy są szczególnie żądni krwi, itd. Ponadto, zaobserwowano, że antysemitki obrazowanie sięgające czasów chrześcijańskiego antyjudajizmu w średniowiecznej Europie ponownie pojawia się w relacjach medialnych w niektórych częściach świata arabskiego. Obrazy takie sugerują nawet, że Żydzi wykorzystują krew muzułmańskich dzieci do rytualnych praktyk religijnych. Przekładanie i adaptacja takich wielowiekowych mitów do różnych kontekstów jest tym, co czyni z antysemitki potężny oręż.

Kolejnym problemem jest fakt, że niektórzy spotykają się z Żydami głównie w roli ofiar antysemitki i Holocaustu. W świetle tego, pojawia się podświadome założenie, że Żydzi muszą być lepszymi ludźmi, o wyższych standardach moralnych niż inni. Tego szeroko rozpowszechnionego ograniczania roli Żydów do ofiar Holocaustu nie można, jak się wydaje, połączyć z ideą zaangażowania się państwa żydowskiego w wojnę lub konflikt. Jeżeli Żydzi są z natury ofiarami, pojawiają się pytania w jaki sposób mogą oni zadawać cierpienie palestyńskim czy libańskim cywilom? W odpowiedzi na tę dostrzegalną sprzeczność można zaobserwować dwa sposoby debatowania na temat żydowskiego bycia ofiarą. Niektórzy wiążą ofiary Holocaustu z konfliktem sugerując, że polityka Izraela podważa fakt, że np. Anna Frank była ofiarą, tak jakby kwestia dotycząca tego, że więźniowie Auschwitz i innych obozów koncentracyjnych byli ofiarami była tematem do dyskusji. Inni znajdują rozwiązanie tego konfliktu łącząc narodowosocjalistycznych sprawców Holocaustu z Izraelem. Podczas gdy izraelskich polityków traktuje się na równi z Hitlerem, a izraelskich żołnierzy z formacją SS, traktowanie Palestyńczyków przez Izrael odnoszone jest do systematycznego, masowego mordu Żydów przez reżim narodowosocjalistyczny. Takie porównania, oprócz tego, że są obraźliwe i z punktu widzenia historii nieściśle, w żadnym wypadku nie przyczyniają się do zrozumienia i rozwiązania konfliktu na Bliskim Wschodzie. Można je raczej traktować jako próby wykorzystania konfliktu na Bliskim Wschodzie nie tylko jako usprawiedliwienia dla antysemitki, ale również jako sposobu na skończenie z nieustannym czczeniem pamięci ofiar Holocaustu, czemu czasami towarzyszą niespokojne uczucia.

Biorąc pod uwagę rozgłos publicznych debat na temat Izraela, fakt jego istnienia i jego politykę, temat ten może czasami pojawić się w klasie. Pośród różnych przejawów antysemityzmu, antysyjonizm prawdopodobnie w najmniejszym stopniu cieszy się złą opinią, jako że pomiędzy antysemickim antysyjonizmem a krytyką Izraela jest tylko cienka i sporna granica. Niemniej jednak można zaobserwować, że antysyjonizm dotknął żydowskie społeczności, a także dzieci w wielu krajach Europy. Zatem uraza wobec Izraela zaczęła rzutować na wszystkich Żydów. To, co jest określane jako odwet za politykę Izraela często silnie dotyka poszczególnych Żydów i ich instytucje wspólnotowe na całym świecie. Niektórzy ludzie wciąż często postrzegają Żydów, niezależnie od ich samookreślenia, jako należących do państwa Izrael. Niemniej jednak, należy w sposób wyraźny podkreślić, że polityczne napięcia czy też działania podejmowane przez izraelski rząd lub wojsko nigdy nie stanowią usprawiedliwienia dla antysemityzmu lub brutalnych ataków na nikogo, niezależnie od tego, czy jest on Żydem czy też nie, Izraelitą, czy nie-Izraelitą lub czy zgadza się on czy nie z polityką państwa Izrael. Żadne z tych kryteriów nie ma wpływu na prawo każdej istoty ludzkiej do fizycznej nietykalności.

Reakcje nauczycieli

W odniesieniu do tego tematu nauczyciele powinni spróbować przedstawić podstawowe fakty historyczne w możliwie najbardziej obiektywny sposób, mając świadomość wykorzystywania antysemickich obrazów w tym kontekście.

Zaspokajaj potrzebę rozmowy na ten temat

Mając na uwadze znaczenie tej kwestii, uczniom należy umożliwić poszerzenie ich wiedzy na temat tego konfliktu, szczególnie w zakresie jego historii. Przekazanie wyważonej i logicznej wiedzy może skorygować poglądy niektórych uczniów i umożliwić młodzieży opowiedzenie się przeciwko antysemickiemu wytłumaczeniu bliskowschodniego konfliktu. Im bardziej uczniowie zaczynają zdawać sobie sprawę i rozumieć zawichość i cechy szczególne tego konfliktu, specyficzne okoliczności historyczne i przewrażliwienie po obydwu stronach, tym bardziej będą oni odporni na fałszywe porównania lub uproszczone wnioski. Zamiast powielania urazy, uczniowie powinni raczej dowiedzieć się czegoś na temat osób zaangażowanych w różnego rodzaju inicjatywy na rzecz współistnienia stron konfliktu, a także powinni mieć możliwość zdobycia wiedzy na temat procesu pokojowego. Jednocześnie nauczyciele powinni dać w wyraźny sposób do zrozumienia, że nie ma podstaw do porównywania konfliktu na Bliskim Wschodzie z Holokaustem. Holokaust nie był konfliktem pomiędzy Niemcami a Żydami, ale raczej wytworem antysemityzmu.

Pogódź się z tym, że trudno jest znaleźć rozwiązania

Antysemityzm oferuje proste rozwiązania zawiłych problemów. Przydatne może być uświadomienie sobie i pogodzenie się z tym, że niektórych kwestii nie da się rozwiązać i że pozostają one w sprzeczności. Politycy, działacze pokojowi i wielu różnych ekspertów na różnych etapach konfliktu na Bliskim Wschodzie usiłowało

znaleźć jego rozwiązanie, co udało im się to tylko częściowo lub na okres tymczasowy. Zatem założenie, że można znaleźć rozwiązanie problemu na forum klasy nie jest realne. W tym sensie nauczyciele być może będą chcieli zachęcać młodzież do akceptacji sprzecznościami, nierozwiązywalnych problemów i społecznej rzeczywistości.

Uświadamiaj i reaguj na antysemickie podejście do konfliktu

Nauczyciele powinni uwrażliwić swoich uczniów na rozgłos jaki nadaje się antysemityzmowi w dyskusjach i relacjach medialnych na temat konfliktu na Bliskim Wschodzie. Być może uczniowie docenią to, że dano im szansę omówienia tej kwestii w sposób bezstronny. W tym celu warto omówić z uczniami zagadnienie podwójnych standardów.

- W jaki sposób stosuje się podwójne standardy i w jaki sposób można to zjawisko wytłumaczyć?
- Czy uczniowie uważają, że jest to moralnie uzasadnione lub użyteczne dla zrozumienia konfliktu?

Zawsze kiedy uczniowie mają podstawową wiedzę na temat funkcjonowania teorii spisków i różnych antysemickich stereotypów, wiedzę tę można wykorzystać w celu rozpoznania antysemickiej debaty na temat Izraela. Wedle wszelkiego prawdopodobieństwa, skutek będzie jeszcze lepszy, jeżeli uczniowie sami rozpoznają jakieś zjawisko jako antysemickie i wykażą się umiejętnością rozróżniania pomiędzy uzasadnioną i nieuzasadnioną krytyką.

Znajdź przeciwwagę dla wypaczonych obrazów

Chociaż relacje telewizyjne na temat konfliktu są obszerne, nie zawsze podają podstawowe informacje. Niektóre reportaże przedstawiają wypaczony obraz Izraela, a tym samym pomijają fakt, że Izrael jest zróżnicowanym i demokratycznym społeczeństwem. Zawsze kiedy to tylko możliwe, nauczyciele powinni próbować znaleźć przeciwwagę dla takich obrazów. Być może uczniowie będą chcieli wykonać zadanie polegające na wyszukaniu informacji na temat różnych partii politycznych i opinii głoszonych w Izraelu. Po przeprowadzeniu takiego badania uczniowie powinni uświadomić sobie, że społeczeństwo izraelskie nie jest tworem monolitycznym oraz że mówienie w uogólniony sposób o „Izraelczykach” nie może być ani usprawiedliwione ani pomocne. Jeżeli uczniowie omawiają politykę Izraela w oderwaniu od kontekstu, to nauczyciele powinni uczulić ich na obawy Izraelczyków nie tylko poprzez uczenie ich empatii dla uczuć wielu Izraelczyków w kontekście samobójczych ataków. Dla zrozumienia konfliktu istotne jest również uznanie tego, że wiele państw z tego regionu przyjmuje agresywny ton w wypowiedziach na temat Izraela, w oparciu o antysemickie stereotypy i że to kształtuje ogólny dyskurs polityczny, w tym polityczne elity i liderów. Izraelczycy spotykają się nawet czasem z wezwaniami politycznych liderów tego regionu do całkowitego zniszczenia ich państwa. Równie wypaczonym obrazem jest dychotomia pomiędzy islamem a Zachodem i/lub Izraelem. Uczniom może sprawić przyjemność poszerzenie swoich poglądów dzięki uświadomieniu sobie różnorodności krajów, w tym w odniesieniu do stosunków z Izraelem. Może to uwzględniać uświadomienie sobie, że muzułmanie z takich krajów jak Bośnia i Albania, jak również turecki konsul na wyspie Rodos

osobiście dawali schronienie Żydom w czasie II wojny światowej.⁹

Być może nauczyciele będą chcieli przekazać uczniom, że antagonizm pomiędzy Izraelczykami a Palestyńczykami jest historycznym konfliktem o ziemię. Kultura i religia stały się narzędziem konfliktu, ale w żadnym wypadku nie są jego przyczyną.

4.5. Antysemityzm a Holocaust

Próby pomniejszania znaczenia lub trywializowania Holocaustu, choć pod pewnymi względami różnią się od negacji Holocaustu, mogą być równie obraźliwe. Powiązywanie Holocaustu z innymi wydarzeniami w historii jest złożonym i skomplikowanym przedsięwzięciem. *Może* ono umożliwić głębszy wgląd w historyczną rzeczywistość, ale *nie* doprowadzi do tego, jeżeli porównanie będzie opierać się na zniekształcaniu faktów. Do zniekształcania faktów dochodzi wtedy, kiedy Holocaust i obrazy kojarzone z nim są wykorzystywane w celach innych niż uczczenie pamięci jego ofiar lub uzyskanie głębszego wglądu w historię. Oslawionymi przykładami takiej tendencji są ruchy na rzecz ochrony praw zwierząt i antyaborcyjne, które wykorzystują termin „Holocaust”, aby przyciągnąć uwagę do przedmiotu ich troski. Odnoszenie czegoś, co postrzegane jest jako niesprawiedliwe, do mordu europejskich Żydów jest niewłaściwe i może przyczynić się trywializacji Holocaustu.

Mówienie o Holocaustie w trywialny sposób, tj. np. robienie sobie z niego żartów, może być świadomie antysemickie, jeżeli robi się to w celu obrażenia lub poniżenia Żydów. Holocaust jest tematem tradycyjnych i współczesnych form antysemityzmu. I tak np. niektórzy łączą Holocaust z antysemickimi teoriami spisku sugerując, że jest on „sprawką Żydów” i sposobem na uzyskanie przez Żydów, jak to się argumentuje, jeszcze większych pieniędzy i władzy. Najbardziej kontrowersyjną koncepcją w tym kontekście jest idea „przemysłu Holocaustu” kierowanego przez Żydów. Ponadto, nowe formy antysemityzmu zwykle koncentrują się i rozwijają wokół Holocaustu. Obrazy i aluzje kojarzone z *Shoah* są wykorzystywane w polemice przeciwko Izraelowi. Ponadto, trudny proces zaakceptowania osobistego, instytucjonalnego lub narodowego zaangażowania w Holocaust doprowadził w niektórych krajach do powstania czegoś, co określa się mianem „wtórnego antysemityzmu”, tj. formy antysemityzmu, który istnieje nie pomimo, ale ze względu na Holocaust. Istotą tego antysemityzmu jest uraza wobec Żydów jako ofiar Holocaustu. Agencja Unii Europejskiej ds. Praw Podstawowych określa wtórny antysemityzm jako „dowolną formę antysemityzmu, która sama w sobie

⁹ Patrz: informacje na temat wystawy prac fotografa Normana Gershmanna zatytułowanej “BESA: A Code of Honor - Muslim Albanians Who Rescued Jews During the Holocaust” („BESA: kodeks honorowy - albańscy muzułmanie, którzy ratowali Żydów w czasie Holocaustu”) na stronie internetowej Yad Vashem,

<http://www1.yadvashem.org/about_yad/what_new/gershman/temp_index_whats_new_Gershman.html>

stanowi odzwierciedlenie tworzenia tematu tabu wokół okazywania antysemityzmu. Koncepcja ta jest powszechnie wykorzystywana głównie dla opisu antysemityzmu w Austrii i w Niemczech, gdzie wtórny antysemityzm uważa się zwykle za reakcję na debaty poświęcone narodowej tożsamości lub narodowemu socjalizmowi. Wykorzystując dotychczasowe stereotypy na temat władzy Żydów i ich wpływów w mediach, typowym twierdzeniem wtórnego antysemityzmu jest na przykład to, że Żydzi manipulują Niemcami czy też Austriakami wykorzystując ich poczucie winy.”¹⁰

Być może nauczyciele będą chcieli omówić takie tendencje w szkołach głównie ze względu na to, iż uważają oni, że jest to niezbędne z uwagi na pamięć o ofiarach Holokaustu. Biorąc pod uwagę podeszły wiek ostatnich żyjących świadków i ocalonych z Holokaustu, niektórzy uważają, że jest istotne, aby młode pokolenia z głębi serca zaangażowały się w podtrzymywanie pamięci o ofiarach *Shoah*. Naturalnie, pomniejszanie znaczenia lub trywializowanie Holokaustu niweczy te wysiłki. Stwarza ono również niebezpieczeństwo kwestionowania aktualnie przebiegającego procesu krytycznego omawiania historii jednostek, instytucji i krajów, procesu, który spowodował, że Holokaust stał się częścią zbiorowej pamięci Europy i ludzkości. Wielu uczniów być może doceni możliwość włączenia się do i wsparcia tego procesu razem z młodzieżą z innych krajów.

Reakcje nauczycieli

Najlepszym sposobem na zmierzenie się z tendencjami do pomniejszania znaczenia lub trywializowania Holokaustu jest dążenie do zapewnienia najlepszej możliwej edukacji na temat Holokaustu. Czytanie, uczenie się, myślenie i pisanie o Holokaucie powinno być atrakcyjnym i dającym satysfakcję ćwiczeniem dla uczniów. W tym kontekście świadomość Holokaustu jako spadku Europy, punktu zwrotnego w historii świata i wydarzenia, które „w sposób fundamentalny podważył zasady, na których oparta jest cywilizacja”¹¹ ma kluczowe znaczenie. Wtórne formy antysemityzmu można skutecznie zwalczać poprzez odwoływanie się do międzynarodowych inicjatyw, które są podejmowane w tej dziedzinie, w tym na poziomie międzynarodowych projektów szkolnych. Ucząc się o tym, uczniowie mogą uświadomić sobie, że ani antysemityzm ani Holokaust nie jest wyłącznie sprawą Żydów.

¹⁰ “Antisemitism: Summary overview of the situation in the European Union 2001-2005” working paper (“*Antysemityzm: skrócony przegląd sytuacji w Unii Europejskiej w latach 2001-2005*”) opracowanie robocze Europejskiego Centrum Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii (obecnie zwanego Agencją Unii Europejskiej ds. Praw Podstawowych), wersja uaktualniona z grudnia 2006 r., <fra.europa.eu/fra/material/pub/AS/Antisemitism_Overview_December_2006_en.pdf>.

¹¹ “Declaration of the Stockholm International Forum on the Holocaust” („*Deklaracja Sztokholmska*”), organizacja na rzecz pamięci o ofiarach Holokaustu - *Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance, and Research*,

<<http://www.holocausttaskforce.org/about/index.php?content=stockholm>>.

Reaguj na nieumyślne pomniejszanie znaczenia Holokaustu

Uczniowie mogą wygłaszać tezy, które trywializują Holokaust, ale postępując tak powtarzają tylko coś, o czym gdzieś tam się dowiedzieli lub nauczyli. W takich przypadkach zaleca się zachęcanie tych uczniów do przemyślenia wygłoszonych przez nich uwag i krytycznej oceny tego, co powiedzieli. Jeżeli nauczyciel stwierdzi, że któryś z uczniów przyrównał jakieś zdarzenie do Holokaustu, ponieważ zdarzenie to wytrafiło go z równowagi i brakowało mu słów lub sposobów wyrażenia swoich myśli, wówczas nauczyciel może pomóc uczniowi znaleźć inne sposoby wyrażenia zaniepokojenia daną sprawą. Jeżeli uczeń wiąże inne zdarzenia z Holokaustem w nieodpowiedni sposób, nauczyciel powinien spróbować przekazać uczniowi tyle informacji, ile okaże się niezbędnych dla zaniechania stosowania przez ucznia takiego nieprawidłowego porównania. Jeżeli uczniowie czują, że pomniejszanie znaczenia Holokaustu jest jedynym sposobem ukazywania cierpienia innych ludzi, należy przedyskutować w klasie, czy Holokaust może być w jakikolwiek sposób pomocny dla innych celów. Ponadto, być może nauczyciele będą chcieli poważnie podejść do tematu poruszonego przez danego ucznia i omówić go oddzielnie.

Aktywnie przygotuj się do obchodów dnia pamięci o Holokaucie

Przygotowanie obchodów dnia pamięci o Holokaucie w szkołach może sprzyjać wzbudzeniu empatii wobec ofiar Holokaustu. Zaangażowanie się w badanie losów poszczególnych ofiar może uwrażliwić uczniów na robienie niewłaściwego użytku z pamięci o tych ludziach. Żywe, osobiste przykłady często uświadamiają uczniom wpływ i znaczenie Holokaustu dla ludzkości. Zaleca się prowadzenie zajęć koncentrujących się na losach prawdziwych ludzi, których nazwiska lub twarze zidentyfikowano (np. byłych żydowskich mieszkańców miasta lub sąsiedztwa, byłych nauczycieli lub uczniów szkoły) lub które można ustalić dzięki wyszukaniu informacji na ten temat. Dalsze wskazówki zostały zawarte w wytycznych pod nazwą „Przygotowanie obchodów dnia pamięci o Holokaucie: wskazówki dla nauczycieli”¹², dostępnych w 13 językach.

Postaw uczniom realistyczne i dające satysfakcję zadania

Próby pomniejszania znaczenia lub trywializowania Holokaustu często odnoszą się do poczucia, że jest się przytłoczonym tym tematem. Dla nauczycieli przydatne może okazać się uwzględnienie faktu, że Holokaust jest tematem wymagającym pod względem emocjonalnym, takim, który w nieunikniony sposób porusza kwestię tożsamości i który może stanowić źródło konfliktu w przypadku uczniów, którzy chcą w sposób pozytywny utożsamiać się ze swoim krajem nawet wtedy, jeżeli kraj ten był zaangażowany w kolaborację. Nauczyciele powinni dążyć do umożliwienia uczniom omówienia i dogłębnego przeanalizowania pytań jakie nasuwają im się w związku z Holokaustem. Ostatecznie uczniowie nie powinni odczuwać, że muszą dźwigać ciężar, ale że mogą przyczynić się zarówno do krajowego jak i międzynarodowego procesu badania i

¹² “Preparing Holocaust Memorial Days”, *op. cit.*, przypis 3 [przyp. tłum.: powinno być: przypis 2]

upamiętniania tego wydarzenia. Jak tylko uczniowie zaangażują się w projekt lub wyznaczone im zadanie polegające na zgłębieniu tematu Holokaustu, wówczas prawdopodobnie nie będą stosować strategii dystansowania się od tego tematu. Nauczyciele powinni podkreślać odpowiedzialność uczniów, a nie ich winę.

4.6. Negacja Holokaustu

Częściowa lub całkowita negacja Holokaustu, taka jak np. sponsorowana przez państwo konferencja w Teheranie w grudniu 2006 r., jest przykładem najbardziej ekstremalnego rodzaju historycznego rewizjonizmu. Na pierwszy rzut oka sprawia ona wrażenie pseudonaukowego kwestionowania ogólnie przyjętego świadectwa narodowosocjalistycznego ludobójstwa w czasie II wojny światowej. Ci, którzy negują Holokaust przedstawiają siebie jako jednostki i grupy zaangażowane w uzasadnione i obiektywne poszukiwanie historycznej wiedzy i „prawdy”. Niektórzy z nich twierdzą, że Holokaust jest mitem, i w związku z tym uważają uczucie smutku i poczucie odpowiedzialności za sztuczny wytwór, pragnienie opłakiwania i czczenia pamięci ofiar Holokaustu jako nieuzasadnione, a dochodzenie oddania sprawiedliwości ofiarom - za niewłaściwe. Inni uznają prześladowanie i dyskryminację Żydów w Trzeciej Rzeszy, ale twierdzą jednocześnie, że antysemitka polityka narodowosocjalistycznego reżimu była w dużej mierze uzasadnioną reakcją na złe uczynki i nielojalność Żydów, a ponadto utrzymują, że liczba zamordowanych Żydów była w rzeczywistości znacznie mniejsza niż się przypuszcza. Zrównywanie Holokaustu z innymi działaniami podejmowanymi w czasie wojny przeczy szczególnym cechom i wyjątkowości tego wydarzenia.

Tak więc negacja Holokaustu celowo zniekształca historyczny zapis i odmawia uznania wiktymizacji Żydów przez narodowych socjalistów i ich współpracowników w czasie II wojny światowej. W niektórych przypadkach do powyższego sporu dodaje się kolejne antysemitckie wypaczenie, ponieważ część osób jest przekonanych, że to, co w ich oczach jest „wytworem Holokaustu” doprowadziło do wsparcia - ze strony Zachodu, a szczególnie Stanów Zjednoczonych - utworzenia i utrzymania przy życiu państwa Izrael. Inne teorie spisku, w tym twierdzenie, że Żydzi sami dokonali Holokaustu lub że Hitler był Żydem, są również wyciągane na światło dzienne w tym kontekście.

Sprawcy Holokaustu starali się nie pozostawiać po sobie żadnych śladów, co częściowo im się udało. Negacja Holokaustu w pewnym sensie stanowi uzupełnienie realizacji tego zamiaru i dlatego została uznana za niezgodną z prawem w wielu krajach. Wiele osób uważa, że mamy moralny i obywatelski obowiązek, aby reagować na negację Holokaustu za każdym razem, kiedy mamy z nią do czynienia po to, aby chronić i bronić pamięci ofiar, a także historycznego zapisu. Jeżeli uczeń kwestionuje Holokaust i/lub wykazuje swoje poparcie dla idei głoszonych przez tych, którzy negują Holokaust, może to być oznaką zaangażowania ucznia w działalność ekstremistyczną lub co najmniej sugerować, że ma on do czynienia z ideami ekstremistycznymi. W końcu negacja Holokaustu była głównym motywem przewodnim wielu ekstremalnie prawicowych grup, ale

jest również powszechna wśród niektórych religijnych fundamentalistów. Najnowsze wydarzenia jakie mają miejsce w międzynarodowej polityce pokazują, że negacja Holokaustu jest upolityczniana i wykorzystywana w antysemickich wystąpieniach i groźbach kierowanych przeciwko Izraelowi. Podczas gdy uczeń może wyrażać takie poglądy na zasadzie prowokacji, nie jest wykluczone, że takie stwierdzenia świadczą o obeznaniu ucznia z innymi antysemickimi poglądami. Dlatego też, reagowanie na negację Holokaustu ma kluczowe znaczenie.

Reakcje nauczycieli

Podobnie jak teorie spisku, negacja Holokaustu jest zasadniczo oparta na kłamstwach. Podczas gdy konieczne jest przeciwstawienie tego poglądu zapisowi historii i faktom, jakkolwiek dyskusja na temat tego, czy Holokaust miał miejsce czy też nie, jest nie tylko nie na miejscu, ale jest także bezproduktywna, ponieważ każdemu przedstawianemu faktowi można przeciwstawić kolejne kłamstwo. Ponieważ niektórzy ludzie mają już ugruntowany, antysemicki pogląd na świat i zdecydowali, że będą negować Holokaust, przekazywanie im informacji o Holokaucie raczej nie rozwiąże problemu. Nauczyciele być może będą chcieli się najpierw upewnić, że takie poglądy, o ile są głoszone, nie zdominują debaty w grupie oraz że uczniowie rozumieją dlaczego negacja Holokaustu jest niewłaściwa i dlaczego należy na nią szybko reagować. Jednym ze sposobów osiągnięcia tego może być przedstawienie uczniom ostatnich politycznych wysiłków na rzecz zakazu negowania Holokaustu, a także stosowanych w tym kontekście argumentów. Jednym z najnowszych przykładów może być decyzja ramowa UE w sprawie zwalczania rasizmu i dyskryminacji, w której stwierdza się, że: „Publiczna akceptacja, negacja lub wyraźna trywializacja ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych będzie uznawana za niezgodną z prawem, jeżeli będzie skierowana wobec grupy osób ze względu na ich rasę, kolor skóry, wyznanie, pochodzenie rodowe, państwowe lub etniczne.”¹³

Zbadaj i zrozum motywacje uczniów

Zamiast angażować się w dyskusje z uczniami, którzy mają powyższe poglądy, należy raczej podejść do nich indywidualnie, aby dowiedzieć się z jakich powodów negują Holokaust. Podejście takie może koncentrować się na zadawaniu osobistych pytań, takich jak: „Dlaczego to powiedziałeś? Skąd masz takie informacje? Dlaczego to jest dla ciebie ważne? Jak sądzisz, co osiągniesz mówiąc to?” W czasie takiej wymiany informacji możliwe jest odkrycie przyczyn negacji Holokaustu przez ucznia. Być może nauczyciele będą również chcieli zachęcić uczniów do ponownego rozważenia tego, co powiedzieli wyjaśniając im, że wielu ludzi zmieniło swoje poglądy i nie spotkało się w związku z tym z żadnymi problemami. Jeżeli nauczyciel dojdzie do wniosku, że uczeń starał się zwrócić na siebie uwagę dzięki takiej prowokacji, należy zbadać sposoby i

¹³ “EU: Common Criminal Provisions Against Racism and Xenophobia” („UE: Wspólne przepisy kryminalne przeciwko rasizmowi i ksenofobii”), prezydencja niemiecka UE, komunikat prasowy, 20 kwietnia 2007 r., <http://www.eu2007.de/en/News/Press_Releases/April/0420BMJRassismus.html>

stworzyć możliwości dające uczniowi szansę na zyskanie uwagi i pewności siebie w konstruktywny sposób.

Unikaj omawiania twierdzeń dotyczących negacji Holokaustu, ale nie unikaj dyskusji

Omawianie twierdzeń dotyczących negacji Holokaustu może stanowić uzasadnienie tej retoryki i zwykle nie daje żadnych wyników. Zamiast tego należy stworzyć uczniom możliwość dyskusji, rozwoju ich poglądów, analizy złożonych pytań, itp., tj. dla uczniów może to być pozytywne doświadczenie, kiedy zobaczą, że Holokaust - pod warunkiem uznania, że miał on miejsce - jest tematem na który można rozmawiać i dyskutować w interesujący i oryginalny sposób. Dobrym pomysłem może być wizyta w miejscowym archiwum lub zapytanie historyka o to, jakie kwestie dotyczące Holokaustu są obecnie analizowane w ramach badań akademickich i jakie źródła wykorzystują w tym celu historycy i archiwiści. Ewentualnie, można zaprosić osobę która ocalała z Holokaustu, przeszkolonego trenera lub lidera społeczności w celu stworzenia pozytywnej przeciwwagi dla negacji Holokaustu jaka miała miejsce w klasie.

4.7. Antysemickie symbole

Dla wielu uczniów ważne jest i uważają oni, że bardzo dobrze jest identyfikować się z jakąś grupą. Próbując to robić, mogą oni czasami nieświadomie posługiwać się symbolami, które wywołują antysemickie skojarzenia. Podczas gdy niektóre osoby są nieświadome antysemickiego znaczenia takich symboli i przypisują im inne znaczenie, inne osoby mogą posługiwać się nimi świadomie, tj. jako kodem pozwalającym na rozpoznanie jednostek, grup lub instytucji popierających antysemickie lub ekstremistyczne ideologie, takie jak kultury młodzieżowe kojarzone z neonazizmem. Symbole prawicowych ekstremistów są z definicji antysemickie, ponieważ antysemityzm stanowi filar tej ideologii. Dlatego też stosowanie wielu z tych symboli jest niezgodne z prawem w kilku krajach. Ponadto, antysemickie i antyizraelskie symbole są również wykorzystywane przez lewicowe i religijne ruchy fundamentalistyczne, które zwykle łączą je z antyamerykańskimi symbolami.

Antysemickie symbole można znaleźć na rysunkach, karykaturach, w liczbach, literach, muzyce, zwrotach czy też symbolach religijnych i mitycznych, które mają więcej niż jedno znaczenie. Nie wszystkie z nich dają się tak łatwo rozpoznać jak swastyka i flaga narodowych socjalistów. Dla przekazu antysemickich treści można też wykorzystywać kolory. I tak np. w Niemczech czarny, czerwony i biały - kolory flagi niemieckiego imperium (1871-1918) - są wykorzystywane dla wskazania prawicowo-ekstremistycznych korzeni.

Posługiwanie się antysemickimi symbolami jest polityczną techniką stosowaną dla stworzenia tożsamości grupy oraz wskazania przynależności do niej i wykluczenia. Świadome publiczne pokazywanie takich symboli, np. w szkołach, zwykle stanowi próbę wpłynięcia na lokalną atmosferę dosłownie poprzez ustalenie znaku rozpoznawczego. Oprócz tego, że symbole takie i kody są wewnętrznym narzędziem stosowanym przez prawicowo-ekstremistyczne grupy, mogą one również wspierać wysiłki prawicowo-ekstremistycznego obozu

na rzecz stworzenia ponadnarodowej sieci.

Ponadto, nauczyciele powinni zwrócić uwagę na to, że antysemickie slogany i obrazy są również rozpowszechniane za pośrednictwem muzyki popularnej. Chociaż jest to obszar znajdujący się poza kontrolą nauczyciela, niemniej jednak istotne jest, aby być na to wyczulonym.

Reakcje nauczycieli

Poruszanie wspomnianego problemu wymaga zrozumienia powodów dla których stosuje się pewne symbole. W zależności od tego, co jest podstawą takiego działania, można rozważyć przyjęcie różnych podejść. W przypadku podejścia pedagogicznego istotne jest zdawanie sobie sprawy z dynamiki grupy i konieczności odmiennego traktowania poszczególnych jej członków, szczególnie z powodu różnych pozycji jakie zajmują oni w hierarchii grupy i różnych okoliczności rządzących każdym poszczególnym przypadkiem. Takie ostrożne podejście wymaga skoncentrowanego wysiłku i nie może go podjąć tylko jeden nauczyciel. Starając się w odpowiedzialny i skuteczny sposób poruszać tę kwestię niezbędna jest ścisła współpraca z pozostałymi nauczycielami i administracją szkoły, stróżami prawa i osobami cywilnymi.

Do tego procesu powinni zostać włączeni również rodzice. Podczas gdy wielu rodziców zdaje sobie sprawę z istnienia ekstremistycznych i brutalnych gier video, często brak im wiedzy na temat bardziej subtelnych przejawów antysemityzmu i ekstremistycznych poglądów politycznych. I tak np. wielu rodziców nie wie, że białe sznurówki w czarnych butach, pewne marki ubrań lub niektóre grupy muzyczne szerzą symbole powiązane z neonazizmem. Często przekazując treści polityczne, moda i muzyka stanowi zatem coś więcej niż tylko wyraz gustu.

Zanim nauczyciele i rodzice zaangażują się w ten proces, być może jedni i drudzy będą odczuwali potrzebę doinformowania się w zakresie znaczenia różnych symboli.

Najważniejsze przykłady przedstawione zostały poniżej:

- 88: liczba ta jest wykorzystywana przez pewne grupy dla odzwierciedlenia słów „Heil Hitler”, ponieważ litera H jest ósmą z kolei literą alfabetu;
- 18: liczba ta wykorzystywana przez pewne grupy dla odzwierciedlenia imienia i nazwiska Adolfa Hitlera, ponieważ litera A jest pierwszą, a H ósmą z kolei literą alfabetu;
- 14 słów: “We must secure the existence of our people and a future for white children” („*Musimy zabezpieczyć egzystencję naszej rasy i przyszłość białych dzieci*”) jest składającym się z 14 słów credo Davida Lane’a, neonazisty i członka grupy terrorystycznej *The Order*. Jest ono stosowane jako pozdrowienie, pojawia się na okładka płyt CD i na ubraniach;
- 666: liczba używana również przez satanistów, pojawia się w kołach ekstremistów jako symbol żydowskiego Antychrysta. Zgodnie z tym poglądem Żydzi są przedstawiani jako szatańscy i źli;

- ZOG: to skrót od “Zionist Occupied Government” („*Rząd okupowany przez syjonistów*”) i odnosi się do krajów Europy i Ameryki Północnej, którymi według tego poglądu potajemnie rządzi Izrael. Symbol ten często jest stosowany w zwrotach typu „Stop ZOG!” i towarzyszy także rysunkom i graffiti.

Ponieważ antysemityczne symbole w kulturze młodzieżowej bardzo szybko się zmieniają, być może nauczyciele będą zainteresowani zasięgnięciem informacji na poniższych stronach internetowych, które zawierają aktualne dane na ten temat:

- Anti-Defamation League (ADL) (*Liga Przeciwko Zniśławieniu, Liga Antydefamacyjna*): “Hate on Display. A Visual Database of Extremist Symbols, Logos and Tattoos” („*Manifestacja nienawiści. Wizualna baza danych ekstremistycznych symboli, logo i tatuaży*”), http://www.adl.org/hate_symbols/default.asp;
- Agentur für soziale Perspektiven: Das Versteckspiel. Lifestyle, Symbole und Codes von neonazistischen und extrem rechten Gruppen (*Agencja na rzecz społecznej perspektywy: Gra w chowanego. Styl życia, symbole i kody grup neonazystowskich i prawicowo-ekstremistycznych*) (strona w języku niemieckim), <http://www.dasversteckspiel.de/index.html>;
- The Coordination Forum for Countering Antisemitism (*Forum koordynacyjne na rzecz walki z antysemityzmem*), wizualna baza danych ekstremistycznych symboli, <http://www.antisemitism.org.il/eng/Introduction>;
- Demos (strona w języku duńskim), <http://www.demos.dk/Symboler.htm>;
- Lonsdale News (strona w języku holenderskim), <http://www.lonsdalenews.nl/symboliek.html>;
- Searchlight Magazine, Signs of Hate (*[przyp. tłum.: międzynarodowy miesięcznik antyfaszystowski]: Searchlight Magazine, Znaki nienawiści*), <http://www.opwedge.org.uk/SOHad.php>;
- Simon Wiesenthal Center: Digital Terrorism and Hate 2007 (*Centrum Simona Wiesenthala: Cyfrowy terroryzm i nienawiść 2007 [przyp. tłum.: interaktywny raport nt. terroryzmu i nienawiści eksponowanej w Internecie]*), <http://www.wiesenthal.com/site/apps/s/content.asp?c=fwLYKnN8LzH&B=253162&CT=3876867>;
- strona www.rechtssextremismus.ch zawiera informacje na temat tego, jak sytuacja w zakresie stosowania antysemitycznych symboli wygląda w Szwajcarii.

Wytłumacz znaczenie

Niektórzy uczniowie być może nie są w pełni lub nawet wcale świadomi, że pewne symbole są kodami specyficznej ideologii, z którą nie chcieliby być kojarzeni. Dlatego też nauczyciele powinni omawiać ze swoimi klasami dlaczego niektóre symbole mają antysemityczne znaczenie i dlaczego można je postrzegać jako

oznaczające wsparcie dla antysemickiej i rasistowskiej ideologii. Nauczyciele są najbardziej odpowiednimi osobami do dokonywania rozróżnienia pomiędzy kontekstem w którym symbole te mogą funkcjonować jako polityczny kod, a kontekstem który - ani w sposób świadomy ani nieświadomy - nie niesie ze sobą takiego przekazu. I tak np. nie należy doprowadzać do tego, aby uczniowie noszący koszulkę z liczbą 18 w swoje 18 urodziny czuli, że jest to wyraz antysemityzmu. Jednocześnie nauczyciele powinni być świadomi, że niektóre ruchy ekstremistyczne zwykle wykorzystują fakt, że symbol taki jak liczba 18 może mieć też niewinne znaczenie i może odnosić się po prostu do czyjegoś wieku. W tym przypadku pomocną wskazówką jest doświadczenie nauczyciela i jego znajomość ucznia.

Zwróć się o dodatkowe wsparcie

Jeżeli nauczyciel zaobserwuje jakiegokolwiek niezgodne z prawem zachowania, do rozwiązania problemu należy zaangażować dyrekcję szkoły i stróżów prawa.

Staraj się proponować alternatywne rozwiązania

Młodzi ludzie, którzy są na etapie poszukiwania i badania swojej własnej tożsamości często poszukują symboli, grup i idei z którymi mogliby się identyfikować. Starając się zapobiec popieraniu przez nich poglądów ekstremistycznych zaleca się, aby poświęcić maksymalnie dużo miejsca sposobom wyrażania tożsamości w sposób nieprzynoszący nikomu szkody i aby przedstawić uczniom tyle alternatywnych rozwiązań, oprócz opcji przyłączenia się do młodzieżowych grup ekstremistycznych, ile tylko się da. Jeżeli szkoła jest otwarta i wrażliwa na potrzeby poszczególnych uczniów, stwarzając im także możliwość swobodnego wyrażania swoich uczuć w atmosferze szacunku i zrozumienia, to oznacza to, że najważniejszy krok został zrobiony. W celu propagowania alternatywnych rozwiązań i wspierania tolerancji uruchomiono różne kampanie. Zaprojektowane zostały inspirujące plakaty, np. z okazji Europejskiego Tygodnia przeciwko Rasizmowi lub w związku z Międzynarodowym Dniem przeciwko Faszyzmowi i Antysemityzmowi 9 listopada (patrz: <http://www.unitedagainstracism.org>). Kolejnym punktem odniesienia jest kampania Rady Europy pt. „Każdy inny - wszyscy równi” (ang. „*All different - All equal*”) (patrz: <http://alldifferent-allequal.info/>).

Załącznik 1. Robocza definicja antysemityzmu

Aby udzielić praktycznych wskazówek w zakresie rozpoznawania przypadków antysemickich zajęć tym, którzy spotkali się z wyrazami antysemityzmu lub antysemickimi działaniami, ODIHR wraz z Agencją Unii Europejskiej ds. Praw Podstawowych oraz żydowskimi organizacjami pozarządowymi i uczonymi opracowało roboczą definicję antysemityzmu obejmującą zarówno tradycyjne jak i współczesne przejawy tego zjawiska.

Robocza definicja

Antysemityzm to określony sposób postrzegania Żydów, który może wyrażać się jako nienawiść wobec Żydów.

Retoryczne i fizyczne przejawy antysemityzmu są skierowane przeciwko Żydom i nie-Żydom i/lub ich mieniu, żydowskim instytucjom wspólnotowym i obiektom religijnym.

Ponadto, przejawy takie mogą być również skierowane przeciwko państwu Izrael rozumianemu jako zbiorowość żydowska.

Antysemityzm często zarzuca Żydom spiskowanie z zamiarem wyrządzenia szkody ludzkości i często jest wykorzystywany w celu obwiniania Żydów za to „że źle się dzieje”. Antysemityzm wyraża się w mowie, na piśmie, w formach wizualnych i w działaniach i wykorzystuje groźne stereotypy i negatywne cechy charakteru.

Do współczesnych przykładów antysemityzmu w życiu publicznym, mediach, szkołach, miejscach pracy i sferze religijnej można, biorąc pod uwagę całościowy kontekst, zaliczyć m.in.:

- wzywanie do, pomoc w lub usprawiedliwianie mordowania lub wyrządzenia szkody Żydom w imię radykalnej ideologii lub ekstremistycznie pojmowanej religii;
- stawianie fałszywych, dehumanizujących lub demonizujących albo stereotypowych zarzutów wobec Żydów jako takich lub siły Żydów jako zbiorowości, szczególnie, ale nie tylko, takich jak mit o światowym spisku Żydów lub o Żydach sprawujących kontrolę nad mediami, gospodarką, rządem lub innymi instytucjami społecznymi;
- oskarżanie Żydów jako narodu za to, że są odpowiedzialni za prawdziwe lub domniemane złe czyny popełnione przez pojedynczych Żydów lub pojedyncze żydowskie grupy albo nawet za działania popełnione przez nie-Żydów;
- negowanie faktu, zakresu, mechanizmów (np. komór gazowych) lub umyślności ludobójstwa narodu żydowskiego w rękach narodowosocjalistycznych Niemiec, ich zwolenników i współsprawców zbrodni w czasie II wojny światowej (Holokaustu);

- oskarżanie Żydów jako narodu lub Izraela jako państwa o to, że wymyślili sobie lub wyolbrzymiają Holokaust;
- oskarżanie żydowskich obywateli o to, że są bardziej lojalni w stosunku do Izraela lub domniemanych priorytetów Żydów na całym świecie niż do interesów ich własnych narodów.

Do przykładów sposobów w jakich antysemityzm przejawia się w odniesieniu do państwa Izrael, biorąc pod uwagę całościowy kontekst, można zaliczyć:

- odmawianie narodowi żydowskiemu prawa do samostanowienia, np. poprzez twierdzenie, że istnienie państwa Izrael to wyraz rasistowskich starań;
- stosowanie podwójnych standardów poprzez wymaganie od państwa Izrael takiego postępowania, jakiego nie oczekuje się lub nie wymaga od żadnego innego demokratycznego kraju;
- stosowanie symboli i obrazów kojarzonych z klasycznym antysemityzmem (np. twierdzenia, że to Żydzi zabili Jezusa lub dokonują mordów rytualnych (*ang. blood libel*) dla scharakteryzowania Izraela lub Izraelczyków;
- dokonywanie porównania współczesnej polityki Izraela do polityki nazistowskiej;
- przypisywanie Żydom zbiorowej odpowiedzialności za działania państwa Izrael.

Niemniej jednak, krytyki Izraela podobnej do krytyki kierowanej pod adresem jakiegokolwiek innego państwa nie można traktować jako antysemickiej.

Antysemickie działania są przestępstwem, jeżeli tak określa je prawo (np. negacja Holokaustu lub dystrybucja antysemickich materiałów w niektórych krajach). Czyny przestępcze są antysemickie, kiedy wyboru celu ataku - ludzi czy też mienia takiego jak: budynki, szkoły, miejsca kultu i cmentarze - dokonuje się ze względu na to, że faktycznie jest on lub że jest postrzegany jako żydowski lub mający związek z Żydami. Antysemicka dyskryminacja to odmawianie Żydom możliwości lub usług dostępnych dla innych osób i w wielu krajach jest niezgodna z prawem.

Załącznik 2. Polecane strony internetowe

Więcej informacji można uzyskać na poniższych stronach internetowych:

a) Organizacje międzynarodowe

Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE (*ang. the OSCE's Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR)*)

<http://www.osce.org/odihr>

Z siedzibą w Warszawie, w Polsce, działa aktywnie na całym obszarze OBWE w zakresie obserwacji wyborów, rozwoju demokracji, praw człowieka, tolerancji i przeciwdziałania dyskryminacji oraz przestrzegania rządów prawa.

- **Program ODIHR na rzecz tolerancji i działań przeciw dyskryminacji** (*ang. the ODIHR's Tolerance and Non-Discrimination Programme*) (<http://www.osce.org/odihr/20051.html>) zapewnia wsparcie 56 państwom członkowskim OBWE w zakresie: przestępstw na tle nienawiści, antysemityzmu, rasizmu/ksenofobii, nietolerancji wobec muzułmanów, wolności wyznania lub przekonań.
 - **Materiały dydaktyczne w zakresie antysemityzmu** opracowane przy ścisłej współpracy z Domem Anny Frank (*ang. Anne Frank House*) w Amsterdamie można pobrać ze strony internetowej ODIHR pod adresem:
http://www.osce.org/odihr/item_11_23875.html;
 - Dokument o nazwie „**Przygotowanie obchodów dnia pamięci o Holokauście: wskazówki dla nauczycieli**” (*ang. Preparing Holocaust Memorial Days: Suggestions for Educators*) opracowany wspólnie z Yad Vashem dostępny jest w 13 językach na stronie <http://www.osce.org/odihr/20104.html> lub <http://www1.yadvashem.org/education/department/english/specproj.html>;
 - **System Informacyjny ODIHR dotyczący Tolerancji i Niedyskryminacji** (*ang. Tolerance and Non-Discrimination Information System*) (<http://tnd.odihr.pl>) gromadzi i udostępnia informacje dotyczące tolerancji i przeciwdziałania dyskryminacji pochodzące z państw członkowskich OBWE jak również od organizacji partnerskich. Sekcja poświęcona edukacji zawiera linki oraz materiały i narzędzia dla podmiotów działających w sektorze formalnej i nieformalnej edukacji w całym regionie OBWE.

Europejska Komisja przeciw rasizmowi i nietolerancji (*ang. the European Commission against Racism and Intolerance*)

<http://www.coe.int/ecri>

Europejska Komisja przeciw rasizmowi i nietolerancji (*ang. ECRI*) została powołana na podstawie decyzji Rady Europy. Jej zadaniem jest zwalczanie rasizmu, ksenofobii, antysemityzmu i nietolerancji na poziomie wielkiej Europy (*ang. Greater Europe*) i z perspektywy ochrony praw człowieka.

Agencja Unii Europejskiej ds. Praw Podstawowych (*ang. European Union Agency for Fundamental Rights*)

<http://www.fra.europa.eu/fra/index.php>

Agencja Unii Europejskiej ds. Praw Podstawowych pracuje nad gromadzeniem informacji i danych oraz dokonywaniem analiz, podnosi świadomość ogółu społeczeństwa w zakresie praw podstawowych, promuje dialog ze społeczeństwem obywatelskim i doradza instytucjom i państwom członkowskim UE w zakresie prowadzonych przez nie polityk, w tym w obszarze walki z rasizmem, ksenofobią i związaną z tym nietolerancją.

The Holocaust and the United Nations Outreach Programme (*Program podnoszący wiedzę społeczeństwa na temat Holokaustu i Narodów Zjednoczonych*)

<http://www.un.org/holocaustremembrance>

Niniejsza strona zawiera podstawowe informacje na temat przyjętej jednomyślnie przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych rezolucji potępiającej bezwarunkowo wszystkie przejawy nietolerancji religijnej, podżeganie, krzywdzenie i przemoc wobec osób lub społeczności ze względu na pochodzenie etniczne lub przekonania religijne, ilekroć takie sytuacje będą miały miejsce. Ze strony można pobrać materiały źródłowe i opracowania naukowe.

Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance, and Research -
organizacja na rzecz pamięci o ofiarach Holokaustu

<http://www.holocausttaskforce.org>

Strona internetowa organizacji Task Force zawiera międzynarodową książkę adresową organizacji działających w dziedzinie edukacji, pielęgnowania pamięci i prowadzenia badań nad Holokaustem; międzynarodowy kalendarz wydarzeń; książkę adresową archiwów; wykaz działań na rzecz pamięci i edukacji o Holokaucie; jak również dodatkowe informacje o organizacji Task Force. Wskazówki w zakresie nauczania o Holokaucie opracowane przez Grupę Roboczą ds. Edukacji organizacji Task Force można również pobrać pod adresem

<http://www.holocausttaskforce.org/teachers/index.php?content=guidelines/menu.php>.

b) Muzea, centra edukacyjne i instytucje badawcze

Dom Anny Frank (*ang. the Anne Frank House*)

<http://www.annefrank.org>

Dom Anny Frank jest muzeum i organizacją edukacyjną. Opracowuje on materiały dydaktyczne, organizuje wystawy, prowadzi badania i realizuje projekty edukacyjne. Do kluczowych tematów należą: Anny Frank, Holokaust, antysemityzm, dyskryminacja i prawa człowieka.

Casa Sefarad Israel

<http://www.casasefarad-israel.es>

Casa Sefarad Israel jest hiszpańską instytucją, której celem jest badanie i zachowanie historii Żydów w Hiszpanii, szerzenie wiedzy o żydowskiej kulturze oraz inicjowanie projektów współpracy między Hiszpanią a Izraelem. Casa Sefarad działa również w obszarze edukacji.

The Center for Research on Antisemitism, Berlin (*Centrum badań nad antysemityzmem w Berlinie*)

<http://www.tu-berlin.de/~zfa>

Centrum - instytut Politechniki Berlińskiej - jest jedyną instytucją tego rodzaju w Europie. Badania koncentrują się na antysemityzmie oraz na uprzedzeniach wobec mniejszości. Ponadto Centrum skupia się na niemiecko-żydowskiej historii i na Holokauście. Więcej informacji na temat materiałów dydaktycznych można uzyskać online.

The Coordination Forum for Countering Antisemitism (*Forum koordynacyjne na rzecz walki z antysemityzmem*)

<http://www.antisemitism.org.il>

Forum koordynacyjne na rzecz walki z antysemityzmem jest oficjalnym forum, które monitoruje antysemickie działania na całym świecie. Koordynuje ono walkę z antysemityzmem z różnymi organami administracji rządowej i żydowskimi organizacjami na całym świecie.

Facing History and Ourselves

<http://www.facinghistory.org>

Organizacja ta angażuje nauczycieli i uczniów wywodzących się z różnych środowisk w badanie rasizmu, uprzedzeń i antysemityzmu w celu promowania rozwoju bardziej humanitarnego i świadomego ogółu obywateli.

H-Antisemitism

<http://www.h-net.org/~antis>

Sieć ta zachęca do naukowej dyskusji na temat historii antysemityzmu i udostępnia różne pomoce bibliograficzne, badawcze i dydaktyczne.

Lernen aus der Geschichte (*Uczyć się z historii*)

<http://www.lernen-aus-der-geschichte.de>

Strona internetowa w języku niemieckim, która zawiera informacje na temat projektów i inicjatyw edukacyjnych koncentrujących się na socjalizmie narodowym, Holokauście, prawach człowieka i znaczeniu wszystkich tych zagadnień w dzisiejszych czasach. Część strony stanowi europejskie forum.

Forum för Levande Historia (*Forum Żywej Historii*)

<http://www.levandehistoria.se>

Szwedzka organizacja rządowa - Forum Żywej Historii - bierze historię jako punkt wyjścia do badania współczesnych procesów, które mogą prowadzić do nietolerancji i niesprawiedliwości. Stosuje innowacyjne metody aby zachęcić młodych ludzi do wykorzystywania ich własnej kreatywności w celu definiowania nietolerancji występującej w ich życiu. Więcej informacji na temat działań tej organizacji jest dostępnych również w języku angielskim.

The Middle East Media Research Institute (*Ośrodek badań bliskowschodnich mediów*)

<http://www.memri.org>

The Middle East Media Research Institute (MEMRI) bada Bliski Wschód za pomocą mediów tego regionu. MEMRI przełamuje barierę językową istniejącą pomiędzy Zachodem a Bliskim Wschodem zapewniając na bieżąco tłumaczenie arabskich, perskich i tureckich mediów, jak również dokonując własnych analiz trendów politycznych, ideologicznych, intelektualnych, społecznych, kulturowych i religijnych na Bliskim Wschodzie.

Muzeum Tolerancji (*ang. the Museum of Tolerance*)

<http://www.museumoftolerance.com>

Muzeum Tolerancji jest praktycznym muzeum eksperymentalnym, które skupia się na rasizmie i uprzedzeniach w Stanach Zjednoczonych oraz na historii Holokaustu.

Projekte gegen Antisemitismus (*Projekty przeciw antysemityzmowi*)

<http://www.projekte-gegen-antisemitismus.de>

Projekte gegen Antisemitismus to niemiecka inicjatywa wspierana przez Fundację Amadeo Antonio (*ang. the Amadeo Antonio Foundation*), która dostarcza materiały dydaktyczne, pomysły, podstawowe informacje i wiadomości na temat antysemityzmu.

The Stephen Roth Institute for the Study of Contemporary Antisemitism and Racism (*Instytut Stephena Rotha ds. badań współczesnego antysemityzmu i rasizmu*)

<http://www.tau.ac.il/Anti-Semitism>

The Stephen Roth Institute for the Study of Contemporary Antisemitism and Racism przy Uniwersytecie w Tel Awiwie mieści się w Bibliotece Wienera (*ang. the Wiener Library*), w której znajdują się jedne z największych

na świecie zbiorów antysemitycznej, nazistowskiej i ekstremistycznej literatury.

United States Holocaust Memorial Museum (*Amerykańskie Muzeum Pamięci o Holokauście*)

<http://www.ushmm.org>

Amerykańskie Muzeum Pamięci o Holokauście - żywy pomnik Holokaustu - stymuluje przywódców i obywateli do stawiania czoła nienawiści, zapobiegania ludobójstwu, promowania godności ludzkiej i wzmacniania demokracji.

The Vidal Sassoon International Center for the Study of Antisemitism (*Międzynarodowe centrum badań nad antysemityzmem Vidala Sassoon*)

<http://sicsa.huji.ac.il>

Centrum jest zaangażowane w badania nad antysemityzmem na przestrzeni dziejów, koncentrując się na relacjach pomiędzy Żydami a nie-Żydami, zwłaszcza w sytuacjach napięcia i kryzysu.

Bibliography on Arab and Muslim Antisemitism (*Bibliografia arabskiego i muzułmańskiego antysemityzmu*) (projekt Centrum Vidala Sassoon)

<http://sicsa.huji.ac.il/islam.html>

Yad Vashem

<http://www.yadvashem.org>

Yad Vashem - Instytut Pamięci Ofiar i Bohaterów Holokaustu - powstał w roku 1953 na mocy ustawy izraelskiego parlamentu (Knessetu). Od samego początku Yad Vashem powierzono zadanie dokumentowania historii narodu żydowskiego w czasie Holokaustu, zachowania pamięci o losach każdej z sześciu milionów ofiar oraz przekazywania pamięci o Holokauście przyszłym pokoleniom dzięki wykorzystaniu jego archiwów, biblioteki, szkoły, muzeów oraz przyznawaniu tytułu Prawy wśród Narodów Świata.

c) Organizacje pozarządowe

The Anti-Defamation League (*Liga Przeciwko Zniesławieniu, Liga Antydefamacyjna*)

<http://www.adl.org>

Założona w roku 1913, Liga Przeciwko Zniesławieniu jest jedną z najstarszych i najważniejszych organizacji praw człowieka działających na rzecz zwalczania antysemityzmu i wszelkich form fanatyzmu oraz obrony ideałów demokracji.

The American Jewish Committee (*Amerykański Komitet Żydowski*)

<http://www.ajc.org>

Amerykański Komitet Żydowski jest międzynarodową organizacją ekspertów i orędowników promowania pluralistycznych i demokratycznych społeczeństw w których chroni się wszystkie mniejszości. Główne obszary jego zainteresowania obejmują: zwalczanie antysemityzmu i wszelkich form fanatyzmu, promowanie pluralizmu i wspólnych wartości obywatelskich, ochronę praw człowieka, zapewnienia Izraelowi prawa do istnienia w pokoju i bez zagrożenia ze strony jego sąsiadów oraz ochrony i umacniania życia Żydów.

Die Kreuzberger Initiative gegen Antisemitismus (*Kreuzbergowska inicjatywa przeciw antysemityzmowi*)

<http://www.kiga-berlin.org>

Die Kreuzberger Initiative gegen Antisemitismus jest organizacją pozarządową skupiającą się na zwalczaniu antysemityzmu szczególnie pośród młodych imigrantów. Różne programy edukacyjne dostępne są online.

Ligue Internationale contre le Racisme et l'Antisémitisme (*Międzynarodowa Liga przeciwko rasizmowi i antysemityzmowi*)

<http://www.licra.org>

Ligue Internationale contre le Racisme et l'Antisémitisme jest zaangażowana w walkę z rasizmem i antysemityzmem, m.in. monitoring rasistowskich stron internetowych. Oferuje ona materiały źródłowe i podstawowe informacje.

Centrum Simona Wiesenthala (*ang. the Simon Wiesenthal Center*)

<http://www.wiesenthal.com>

Centrum Simona Wiesenthala jest międzynarodową żydowską organizacją praw człowieka oddaną zachowaniu pamięci o Holokauście poprzez promowanie tolerancji i zrozumienia dzięki zaangażowaniu społecznemu, upowszechnianiu wiedzy i działaniom społecznym. Centrum podejmuje wiele współczesnych tematów, w tym antysemityzm, nienawiść, terroryzm i prawa człowieka.

Centrum SOVA (*ang. the SOVA Center*)

<http://www.sova-center.ru>

Centrum SOVA - rosyjska organizacja pozarządowa - monitoruje i informuje o przypadkach ekstremizmu, nietolerancji i antysemityzmu w Federacji Rosyjskiej. Część strony jest dostępna również w języku angielskim.